

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

Тамара ЛОЗИНСЬКА

11 грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Удосконалення організації сучасної бібліотеки як
ресурс розвитку культурного простору громади»**

виконала здобувач вищої освіти заочної форми навчання

МАМИШЕВА Альбіна Еллазівна

Керівник кваліфікаційної роботи

Ірина ШУПТА

Полтава – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ.....	7
1.1. Ресурси розвитку культурного простору громади.....	7
1.2. Сучасна бібліотека як ресурс розвитку культурного простору громади.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ.....	25
2.1. Світові тенденції розвитку бібліотек: оптимістичний та песимістичний сценарії.....	25
2.2. Бібліотечний простір в Україні: трансформація та організація в сучасному вимірі.....	35
Висновки до розділу 2.....	
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ.....	48
3.1. Використання зарубіжного досвіду організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади відповідно до реалій демографічної ситуації.....	48
3.2. Розвиток бібліохабів в Україні як сучасних бібліотечних просторів.....	54
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність. Однією з проблем публічного управління та адмініструванні виступає проблема організації сучасної бібліотеки як ресурс розвитку культурного простору громади. Здійснюючи аналіз проблеми організації сучасної бібліотеки як ресурс розвитку культурного простору громади, необхідно визнати, що одним із глобальних факторів трансформації бібліотечного простору в сучасних умовах став розвиток інформаційних технологій. Наданий час з'являються нові соціальні та інформаційні утворення, що готові виступити альтернативою бібліотеці. Бібліотеки отримали конкурентів, які справляються з їх традиційними обов'язками – зберігати та надавати інформацію, при цьому роблять це вони досить швидко, якісно та з комфортом для користувача. З розвитком мережі Інтернету бібліотеки фактично «втратили монополію» на інформаційне обслуговування своїх користувачів.

Водночас важливо відзначити, що в сучасних умовах зростає і роль бібліотеки як культурного простору, що забезпечує задоволення культурних потреб користувачів. Саме в нинішніх умовах бібліотека, як правило, активізує свою роботу в якості культурного центру, звертаючи особливу увагу на роботу з розвитку зацікавленості саме до читання. Крім того, починаючи з 2014 р. в Україні відбуваються суттєві зрушення в бік реформування місцевого самоврядування, відбулося також і добровільне об'єднання територіальних громад. Саме органи самоврядування новоутворених та спроможних об'єднаних територіальних громад взяли на себе відповідальність за збалансований економічний, соціальний та культурний розвиток своєї громади, що означає, забезпечення мешканців доступними освітніми та культурними послугами належного рівня. Вагоме місце в цих процесах займають публічні бібліотеки, що повинні поєднати функції інформаційного, просвітницького, комунікаційного, творчого, культурного, дозвілєвого центру громади.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади дає підстави говорити про багатоаспектність її наукового осмислення. Теоретичні та методичні засади організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади відображено у працях як українських, так і зарубіжних учених. Проблемою змісту й структури даного феномену займалися Бабій Л. О., Бояринова, Бруй О., Лугова Л., Сошинська Я., І. Шевченко І. [1; 46]; Грищенко М. [4]; Гуменна О. І., Муляр І. В., Ряба Л. О. [5]; Жалко Т. Й., Ляшук Н. В. [8]; Жулькевська О., Грищенко М. [9]; Гуралюк А., Ростока М., Вараксіна Н. [6]; Ільїна Е. [10]; Козицька Т. С. [13]; Колодій М. О. [15]; Колтун В. С. [14]; Котуков, О.А. [18]; Макарова О. [24]; Мар'їна О. [28]; Назаровець С., Кулик Є. [31]; Хіміч Я.О., Башун О.В. [44]; Пашкова В.С. [34]; Тарантюк З. [41]; Якушко Т., Ярошенко Т. [48; 49-51].

Проте на сьогодні саме в публічному управлінні ця проблема недостатньо висвітлена.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема проведеного дослідження, пов'язана з проблематикою і є складовою частиною науково дослідної роботи за темою : «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (№ державної реєстрації 017U003104, 2017-2026 рр.).

Метою роботи є науково-теоретичне обґрунтування удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- дослідити теоретико – методологічні основи організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади, зокрема : вивчити ресурси розвитку культурного простору громади, здійснити опис сучасної бібліотека як ресурсу розвитку культурного простору громади;
- здійснити аналіз організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку

культурного простору громади, насамперед : через опис світових тенденцій розвитку бібліотек, розкриваючи оптимістичний та песимістичний сценарії; проаналізувати бібліотечний простір в Україні: трансформація та організація в сучасному вимірі;

– накреслити напрями вдосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади, задля цього: скористатися зарубіжним досвідом організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади відповідно до реалій демографічної ситуації, а також розкрити потенціал розвитку бібліохабів в Україні як сучасних бібліотечних просторів.

Об’єктом дослідження є процес удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади.

Предмет дослідження виступають сукупність методологічних, методичних і прикладних питань удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є методи й прийоми наукового пізнання. З-поміж використовуваних методів : *емпіричні*, такі як спостереження, порівняння; комплексні, серед яких абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція; теоретичні – сходження від абстрактного до конкретного.

Елементи наукової новизни полягають в наступному :

- *вперше* : проаналізовано процес удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади;
- *удосконалено* : удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади;
- *дістали подальшого розвитку* : методики та технології, що забезпечують удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьовані в кваліфікаційній роботі теоретичні положення, висновки і пропозиції щодо

удосконалення організації сучасної бібліотеки як ресурс розвитку культурного простору громади формують основу для аналізу та вирішення сучасних проблем ефективного управління в органах місцевого самоврядування.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у формі доповіді «Чотири простори бібліотеки: кращі вітчизняні практики облаштування» на IV Міжнародній науковій студентській конференції «Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень» (1 грудня 2023р., м. Луцьк, Україна) [22], а також це була публікація на тему: «Бібліохаб як сучасний бібліотечний простір», оприлюднена в збірнику матеріалів наукових досліджень молодих учених кафедри публічного управління та адміністрування «ТЕРИТОРІЯ НАУКИ» (2023 р. Частина II) [22; С.30-31].

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота, зміст якої викладено на 70 сторінках, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 35 найменувань. Робота ілюстрована 15 рисунками, містить 7 таблиць та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ

1. 1. Ресурси розвитку культурного простору громади

Як зазначив В'ячеслав Негода, заступник міністра розвитку громад і територій України під час : «Децентралізація дає можливість створити спроможні громади. І розвивати питання культури, традицій, інші органи не зможуть краще, ніж самі громади, – зазначив В'ячеслав Негода. – «Сьогодні значна частина інфраструктури, яка призначена для надання послуг у сфері культури, є у спільній власності територіальних громад, якою управляють районні ради. Із завершенням формування органів місцевої влади більшість цих об'єктів перейдуть у власність громад» [37].

Десь наприкінці 80-х років XX століття роль культури у світі почало розглядатися як креативна складова розвитку економічного сектору. Спочатку увага була зосереджена навколо питання одержання конкретного прибутку та залучених коштів, а вже пізніше це були питання налагодження ефективного менеджменту та маркетингу в культурних організаціях. Зазнавши невдачі у спробах визначити важливість культури за допомогою конкретних економічних чинників, було вивчено вплив культури на економіку міст та територій. Щодо поняття «культура», то воно почало тлумачитись як ресурс змін якості життя шляхом створення додаткової вартості продуктів та територій і покращення умов зайнятості населення.

Своєрідний бум «креативних» або тематичних міст в Європі та США трапився в 90-х роках XX століття і на сьогодні є прикладом того, як соціально-економічні проблеми регенерації міського середовища можуть вирішуватися за допомогою культурних стратегій. Мова йдеться не лише про

традиційне генеральне планування міст, коли за основу береться територіальний принцип. До уваги береться культурно-економічне планування, в основі якого закладено ідею розвитку та використання людського та культурного капіталу міста.

В умовах сьогодення для України вкрай важливим стало питання побудови креативної економіки, основним завданням якої є створення й реалізація «ексклюзивного творчого продукту», а сировиною – вміння народжувати оригінальні ідеї та перетворювати ці ідеї в економічний капітал та продукт, що продається.

Сучасні економісти вбачають саме в креативності велику роль в економічному, культурному, соціальному розвитку країн. Зокрема член ради креативних індустрій уряду Великобританії Дж. Ньюбігін, говорить про те, «основним паливом економіки XX ст. була нафта, а паливом XXI ст. – є креативність» [21]. У свій час енергетична політика та доступ до енергії були визначальними факторами геополітики впродовж усього XX ст., у XXI столітті політика сприяння та розвиток креативності може стати визначальною складовою успіху [54].

Щодо терміну «креативність», то з перекладу він означає «творчість» або «створення з нуля». Креативний процес характеризується початковим розумінням (рис. 1.1):

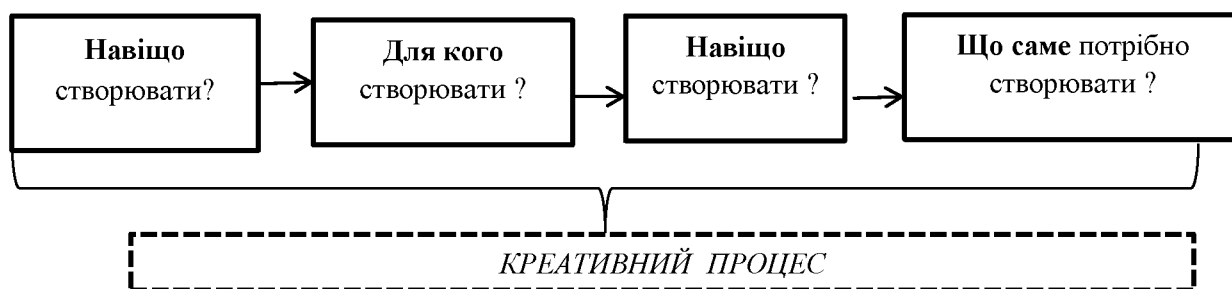

Рис. 1.1. Складові креативного процесу

У творчому процесі, що ґрунтується на натхненні, здібностях, традиціях, креативність має відмінність, що передбачає зміну ролі творця,

який здатен не лише створювати нові продукти, проте й оригінально інтерпретувати наявні методи й прийоми для створення креативного продукту.

Концепція креативної економіки вперше була окреслена в 60-х роках XX століття. А от у 2001 р. членом Консультативної ради з креативної економіки ООН – Джоном Хокінсом (британський письменник і медіаменеджером) вперше було використано цей термін у своїй книзі «Креативна економіка: як люди заробляють гроші на ідеях» [54]. Саме у цій книзі Дж. Хокінса знаходимо опис креативної економіки, як хвилі, що накрила США. Британський письменник визначає креативну економіку як «творення цінності внаслідок ідей» [54]. Водночас дає таке пояснення: «це економічна діяльність суспільства, що створює ідеї, а не просто звичайні речі». Саме Хокінс використав термінологію креативної економіки аж для п'ятнадцяти типів галузей, починаючи мистецтвом, і закінчуючи наукою та технологіями. За його оцінками, в 2000 р. креативна економіка принесла прибуток, який він оцінює в \$2,2 трлн (зростання становило 5% на рік). Така класифікація вмістила не лише товари й послуги культурного призначення, проте й дитячі іграшки, ігри.

Креативна економіка охоплює такі виміри як: економічний, соціальний, культурний та сталий розвиток (рис. 1.2) і є одним з факторів економічного розвитку регіонів і країн.

Щодо ув'язування культури та економіки міста, то ми повинні також звернути увагу на проблеми локальної ідентичності в умовах глобалізації. В культурній політиці та просуванні бренду міста, його іміджу вбачається не лише політичний аспект. Скоріше, це є засобом відстоювання індивідуальності та місцевої специфіки на фоні домінуючих глобалізаційних процесів в урбанізації. На сьогодні для більшості малих міст важливо не зникнути на фоні мегаполісів, не перетворитись в маргінальні поселення, на що роблять ставку в глобальній грі об'єднані територіальні громади. Звичайно, неможливо уникнути глобальних процесів: мобільності, міграції, глобальних

комунікацій, проте ми також розуміємо, що саме глобалізація провокує локальний патріотизм, збереження історичної пам'яті.

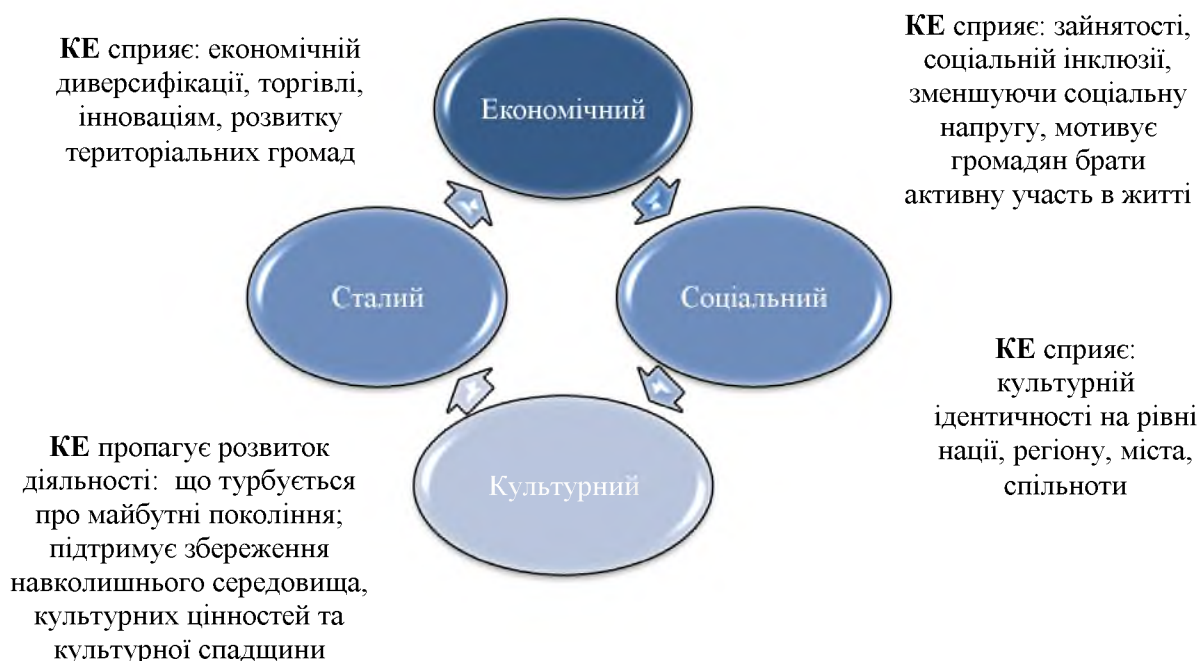

Рис. 1.2. Чотири виміри креативної економіки

Саме тому концепція «Глобального міста» містить такий принцип, як принцип «креативної економіки», тобто розробки ідеї, на яку працюють всі групи: від людей креативних професій до бізнесу та влади. Численні приклади подібних міст існує на даний час і в Європі та Американському континенті. Однак, вартими уваги, на наш погляд, є приклади Східної Німеччини.

Саме на сучасному етапі при побудові стратегії модернізації економіки України важливо здійснити перехід від індустріальної та сировинної моделі розвитку до постіндустріальної чи креативної, що повинна базуватися на використанні людського потенціалу й знань, що є певною базою для розробки та реалізації ідей для культурно – економічного розвитку в першу чергу малих міст. Дослідження UNCTAD дозволили виокремити чотири базові групи для розвитку креативної економіки (табл. 1.1). Натомість більшість малих міст та об'єднаних територіальних громад України характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку і ділової

активності, є депресивними, проте вони мають значний туристично-рекреаційний, культурно-історичний і природний потенціалом.

Таблиця 1.1

**Базові групи для розвитку креативної економіки, їх переваги
(згідно дослідження UNCTAD)**

<i>Базові групи KE</i>			
1 група	2 група	3 група	4 група
Культурна спадщина:	Образотворче мистецтво:	Медіа:	Функціональний креатив:
традиційна культура (ремесла, фестивалі тощо); культурні пам'ятки (музеї, бібліотеки, місця розкопок, тощо)	скульптура, фотографія тощо	публікації та видавництво; аудіовізуальні твори (фільми, телебачення, радіомовлення); нові медіа (цифровий контент, відеоігри тощо)	дизайн та креативні послуги (реклама, тощо).
<i>Функціональне призначення для розвитку KE:</i>			
Культурні і креативні індустрії мають стратегічний потенціал і сприяють розумному, сталому і комплексному зростанню регіонів та міст. Використання креативних технологій капіталізує міста та території. Контент креативної культури є важливою частиною економіки.			
<i>Розробка і експорт в сфері культурного контенту мають наступні переваги для розвитку національної економіки:</i>			
Створення міст з високою доданою вартістю за рахунок використання культурного ресурсу	Створення нових робочих місць в сфері послуг (готелі, сервісне обслуговування, виробництво сувенірної продукції, тощо)	Створення умов для збільшення пізнаваності міста або бренд території	Розвиток спеціалізованого туризму (туризм подій, екстремальний туризм, культурний туризм та інші).

Саме сприяння розвитку туристичної сфери в малих містах варто розглядати як інструмент підвищення рівня зайнятості населення, зменшення трудової міграції, посилення ділової активності, поліпшення фінансових показників діяльності підприємств, формування позитивного туристичного іміджу. Варто наголосити, що 24 квітня 2018 року Уряд України на своєму засіданні ухвалив проект розпорядження «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» Сам нормативний акт був розроблений Міністерством культури України. Саме згідно цього документу встановлюється перелік видів економічної діяльності, що належить до креативних індустрій, відповідно до Національного

класифікатора України. Сам перелік у сфері креативних індустрій розподілено за такими секторами:

візуальне, аудіальне, сценічне, аудіовізуальне мистецтво; дизайн; література і видавнича діяльність; нові медіа та ІТ; архітектура й урбаністика; реклама, маркетинг і PR; бібліотеки, архіви та музеї; народні художні промисли (рис. 1.2) [55].

Таблиця 1.2

Структура культурних та креативних індустрій, 2019 р.

СЕКТОРИ			
1 сектор Пов'язані індустрії	2 сектор Ключові креативні індустрії	3 сектор Культурні індустрії	4 сектор Ключові культурні індустрії
Дизайн, мода, архітектура, реклама	Кінематограф, фотографія, діяльність музеїв, галерей, бібліотек	Збереження культурної спадщини, відео та комп'ютерні ігри, радіо та телебачення, звукозапис, видавництво, медіа та ЗМІ	Література, музика, образотворче мистецтво, театральне мистецтво

Джерело: підготовлено автором за даними [55]

У 2015 році Інститутом Martin Prosperity (Martin Prosperity Institute), було проведено дослідження «Глобальный рейтинг креативности» (Global Creativity Index 2015), що представило нову модель економічного розвитку. Модель отримала назву «3Т» (Талант, Технології та Толерантність) і дала змогу оцінити 139 країн на основі кожного з цих критеріїв, а також всі сукупності. Ці три критерії представляють собою (рис 1.3).

В дослідженні мова йде про те, що в економіці знань, де споживання та виробництво базуються на інтелектуальному капіталі, тобто ці три критерії й креативність в цілому тісно пов'язані з економічним і соціальним розвитком.

Загалом же на сьогодні креативна економіка переважно зосереджена в Азії, Європі та Північній Америці. Саме Азіатсько-Тихоокеанський регіон займає перше місце в світі з креативу, адже цей регіон генерує \$743 млрд., або 33% світової економіки, та налічує 12,7 млн. робочих місць.

Натомість Європа посідає друге місце з \$709 млрд. (32%) і 7,7 млн. робочих місць. Щодо Північної Америки, то вона посідає почесне третє

місце, генеруючи \$620 млрд. (27%) і 4,7 млн. робочих місць [22; 58].

T1

T2

T3

Технології – це інвестиції в наукові дослідження та розвиток, кількість патентів на душу населення.

Талант – частка дорослих людей із вищою освітою та робочої сили, задіяних в креативному секторі економіки.

Толерантність – ставлення до мігрантів, расовим, етнічним та соціальним меншинам.

Рис. 1.3. Нова модель економічного розвитку – Модель «3Т» (Технології, Талант і Толерантність)

Щодо того, яка саме країна очолила цей рейтинг і стала найбільш успішною в креативній економіці, можна дізнатися з даних таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

ТОП-25 країн в глобальному рейтингу креативності, 2023 рік

Ранг	Країна	T1	T2	T3	Глобальний креативний індекс
1	2	3	4	5	6
1	Австралія	7	1	4	0,970
2	США	4	3	11	0,950
3	Нова Зеландія	7	8	3	0,949
4	Канада	13	14	1	0,920
5	Данія	10	6	13	0,917
6	Фінляндія	5	3	20	0,917
7	Швеція	11	8	10	0,915
8	Ісландія	26	2	2	0,913
9	Сінгапур	7	5	23	0,896
10	Нідерланди	20	11	6	0,889
11	Норвегія	18	12	9	0,883
12	Велика Британія	15	20	5	0,881
13	Ірландія	23	21	7	0,845
14	Німеччина	7	28	18	0,838
15	Швейцарія	19	22	17	0,829
16	Франція	16	26	16	0,822
17	Словенія	17	8	35	0,822
18	Бельгія	28	18	14	0,818
19	Іспанія	31	19	12	0,811
20	Австрія	12	26	32	0,789

Продовж. табл. 1.3

1	2	3	4	5	6
21	Гонконг	32	32	30	0,715
22	Італія	25	31	38	0,715
23	Португалія	35	36	22	0,710
24	Японія	2	58	39	0,708
25	Люксембург	20	48	32	0,696

Згідно даних табл. 1. 3, Австралія займає перше місце, за нею – Сполучні штати Америки та Нова Зеландія. Канада посідає четверте місце, Данія та Фінляндія поділили п'яте місце. Швеція знахиться на сьомій сходинці, Ісландія на восьмій, за нею йдуть Сінгапур і Нідерланди. Японія є лідером в технологіях, а Австралія в таланті, натомість Канада займає перше місце за толерантністю.

Щодо найбільш креативно орієнтованих міст, то, наприклад у Великобританії, такими є Внутрішній Лондон, Беркшир, Бакінгемшир, Оксфордшир та Західний Сассекс. Найпотужнішим регіональним кластером креативних бізнесів в Європі очікувано залишається Внутрішній Лондон, де понад 386 тис.місцевих креативних підприємців щорічно генерують близько 19 млрд. фунтів, що становить 16% усієї економіки британської столиці [22].

Натомість у Німеччині саме м. Берлін (3,4 млн. жителів), що є найбільшим і наймолодшим містом Німеччини, адже 23,2% всіх жителів міста – у віці до 25 років. Саме в цьому німецькому місті зосереджено більше 24 тис. креативних компаній зі 170 тис. співробітників. Берлін приваблює своєю особливою атмосферою, відкритістю до нового, високою толерантністю до несхожості, сучасним мистецтвом із дуже свіжим поглядом на світ [22].

Кожній країні представлені різні кластери креативної економіки. Так, Нідерланди є світовим лідером зі створення робочих місць, реєстрації брендів і патентів світової креативної індустрії. Саме нідерландські архітектори працювали над найбільш вдалими проєктами по всьому світу,

серед яких: музей Mercedes-Benz, Штаб-квартира телемовлення корпорації CCTV у Пекіні, Беттері-парк у Нью-Йорку на Манхетені [2].

Щодо Франції, то відображення результату креативної діяльності знаходимо у різних галузях: охороні здоров'я (система охорони здоров'я вважається найкращою у світі, а дослідницькі центри – одними з найбільш ефективних, наприклад такі, як інститут Пастера); розкоші, моді та дизайнові, адже Франція є однією зі світових лідерів моди, парфумерії, вина, косметики, ювелірних виробів; туризмі (83 млн. відвідувачів на рік, а Франція є одним із найбільш популярних туристичних напрямків у світі [59].

Безперечно є те, що формування креативної економіки – це складний, багатоплановий і тривалий процес. Цей процес торкається інтересів великої кількості регіонів, підприємств, організацій і підприємців, а також фахівців, які в них працюють. З реалізацією концепції креативної економіки пов'язують відкриття нових горизонтів соціально-економічного прогресу. Керуючись світовим досвідом, розуміємо, що за умов зацікавленості та підтримки уряду, розроблення відповідних програм розвитку в Україні можна створити креативну економіку досить високого рівня, що дасть можливість забезпечити економічне зростання країни впродовж багатьох років. На сьогодні вкрай важливо, спираючись на досвід зарубіжних країн, розпочати роботу над формуванням власного креативного простору та створення для його розвитку належних умов.

1.2. Сучасна бібліотека як ресурс розвитку культурного простору громади

За статистикою, в Україні працює близько 15 тисяч бібліотек, а 80% із них знаходяться на сільській території. На сьогодні надання послуг сучасними бібліотеками базується не лише на використанні фонду конкретної установи. Змінилося бачення роботи: використання принципово

нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу й місцезнаходження як документа, так і користувача.

З одного боку, бібліотека може запропонувати відкритий доступ до інформаційних ресурсів, котрі належать іншим суб'єктам інформаційного простору, в тому числі й представленим у мережі Інтернет. З іншого бібліотека створює електронні інформаційні ресурси, такі як : бази даних, колекції оцифрованих документів, веб-сайти та веб-портали, що перебувають за її фізичними стінами. Тобто, сучасна бібліотека – це вузловий центр, що концентрує й розподіляє інформаційні потоки.

У п. 1 ст.1 Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» визначено сталі завдання діяльності бібліотек, як-то: забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів, проте ми розуміємо, що вони на сьогодні значно трансформувалися [35]. На початку вересня 2021 р. Верховна Рада проголосувала у першому читанні за зміни у закон про бібліотечну справу. Чинний закон був ухвалений 1995 року та оновлений у 2000 році, тож вже трохи втратив актуальність. На даний час бібліотеки стають чимось більшим за звичайну книгозбірню. Користувачів у багатьох регіонах приваблюють багатофункціональні, сучасні й відкриті простори, тобто інформаційно-ресурсні майданчики з обов'язковим книжковим та газетно-журнальним фондом. Саме про такі бібліотеки, в яких змінився змісту роботи, говорив Ніл Гейман. Цей зміст він вбачав у свободі: читання, ідей, спілкування. Займаючи своє місце у звичному укладі: дім – робота, сучасні бібліотеки зі звичайних книгозбірень почали перетворюватися у відкриті для громади простори. На думку Оксани Бояриної, PR-менеджера Української бібліотечної асоціації (УБА): «Ідея перетворення бібліотеки у «третє місце», відокремлене від роботи та дому, все більше набирає обертів. Бібліотеки стають координаційним місцем зустрічі громади» [37].

Декілька років тому відомий англійський письменник Ніл Гейман у своїй статті задався питанням, чому наше майбутнє залежить від бібліотек та

читання. Статтю не лише поширили та опублікували на своїх блогах провідні вітчизняні книгозбірні, а й провели низку заходів, де обговорили роль бібліотек в сучасних умовах розвитку гуманітарного суспільства. Їх роль зростає – це вже визнано їх практичною роботою. І не лише тому, що вони якісно змінюють напрями своєї діяльності, а й тому, що стають комунікативними центрами у громаді.

Головною передумовою успіху в розвитку культурного простору є впровадження нових стандартів надання освітніх, культурних, дозвіллевих послуг, розробка нових цікавих креативних проєктів, гарантування доступності до інформаційних технологій, а також підготовка ерудованих працівників нового типу. Теперішній користувач не згоден приходити в холодну, неопалювану, непривабливу бібліотеку із застарілим обладнанням. Він хоче відвідувати бібліотеку з комфортними умовами, сучасною ресурсною базою, наданням нових послуг і прогресивних технологій. На нашу думку, нові стандарти передбачають, що це будуть і оновлені простори, сучасні форми роботи, які зацікавлять та принесуть користь членам громади, змінять парадигму в цілому. Усе це можна органічно поєднати у бібліохабі. Цей формат допомагає перетворити бібліотеку із сховища книг, що видаються для читання на певний термін, в епіцентр культури і творчості, у відкритий простір для розвитку особистості і громади в цілому. Облаштовуючи місця для спілкування, дискусій, зустрічей, навчання, дозвілля, ігор, партисипації, бібліотеці водночас вдається зберегти свій стратегічний статус.

Безумовно, бібліотеки в останні десятиріччя стикнулися з кризою самовизначення в умовах посиленої діджиталізації суспільного життя. Водночас процеси децентралізації влади та посилення ролі місцевого самоврядування висунули також і нові виклики та питання розвитку. Окрім того, розуміємо, що в процесі відновлення у воєнний та післявоєнний надзвичайно важливу роль відігають такі процеси, як самоорганізацію та

розвиток громадянського суспільств. У бібліотеки формується нова роль – адаптація простору для демократичного врядування в громадах.

Та ситуація, що склалася внаслідок епідемії коронавірусу, внесла зміни у звичне життя бібліотек. Ситуація невизначеності гостро висунула питання: «Як діяти бібліотекам у такій ситуації?». Саме тому почало інтенсивне вивчення практики зарубіжних і вітчизняних книгозбірень, що дало поштовх розвитку онлайн-сервісів. Більшість працівників бібліотек отримали достатній досвід обслуговування користувачів на відстані, навчилися користуватись новітніми технологіями, пройшовши відповідне навчання в різних тренінгових центрах.

Обслуговування соціально незахищених груп населення, інвалідів та людей похилого віку сьогодні є одним із пріоритетних напрямків діяльності бібліотек. Необхідно залучати ці верстви населення до книги, зважаючи на їх стан здоров'я. А від тоді, коли в Україні почалося широкомасштабного вторгнення, вітчизняні бібліотеки перетворилися на справжні консультаційні центри для внутрішньо переміщених осіб, стали осередками з надання гуманітарної допомоги постраждалим, а деякі – навіть пунктами незламності. Постало питання підготовки бібліотекарів, яким бракує управлінських навичок. Крім того відчувається проблема відсутності системності й послідовності в реалізації державної політики в бібліотечній справі, даються про себе знати застаріла нормативно-правова база, невизначеність статусу бібліотек у складі Центрів культурних послуг, недоцільність наявності дев'яти національних бібліотек в державі, складність впровадження автоматизованих бібліотечних систем тощо [36].

На сьогодні пошуком облаштування публічного простору зайняті і фахівці сфери культурології та соціології. Публічний простір представляє собою сферу міжособистісних комунікацій і передбачає конституювання цілей та цінностей суспільства як соціального організму. Застосування поняття «публічного простору» має свої витоки, коли керуються європейськими традиціями міських досліджень, для позначення цього

феномену використовується термін «public space». За допомогою даних таблиці 1.4 представлено різні погляди науковців щодо сутності дефініції «публічний простір».

Таблиця 1.4

Погляди зарубіжних і вітчизняних науковців щодо сутності дефініції «публічний простір»

Автор (ри)	Тлумачення дефініції	Рік, джерело
Американські соціологи міст Захарія Ніл та Ентоні Орам	«Публічні простори – це «всі простори, відкриті та доступні для всіх представників публіки в суспільстві в принципі, хоча необов'язково на практиці».	2009 [57]
Український соціолог О. Жулькевська	Відповідно, «public space» розглядається в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров'я; 2) як простір дебатів; 3) як доступний, відкритий простір – місця, доступні для всіх, або для різноманітних груп осіб, що базуються на основі соціальної свободи пересування та анонімності	2012, [9]
Український соціолог М. Грищенко	«Публічний простір міста» – це теоретичний конструкт, що відображає відкритий для різноманітних соціальних груп (в ідеалізованому тлумаченні для всіх) заснований на свободі доступу та пересування, передбачений для перебування людей, що забезпечує «комунікацію незнайомців» на основі забезпечення анонімності зустрічі. Окрім того, публічний простір забезпечує створення комунікаційного простору, де громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті громади».	2016, [4]
В. С. Колтун, доктор наук з державного управління	«Під терміном «публічний простір територіальної громади» розуміємо складову простору населеного пункту, яка є відкритою та доступною для членів, мешканців та гостей ТГ на постійній та безоплатній основі, включає території загального користування, виділені відповідно до містобудівної документації та планів зонування, а також наземні, підземні, надземні частини будівель і споруд, спеціально призначені для використання необмеженим колом осіб з метою проведення комунікацій, професійної діяльності, дозвілля, рекреації, проведення масових заходів, організації пішохідних потоків тощо».	2018, [14]
О. А. Котуков, кандидат наук з державного управління	«Публічний простір мож на представити як «відкрити багатопланову та багатовимірну сферу, в якій відбувається комунікація між різними індивідами з приводу ведення спільних (суспільних) справ».	2015, [18]

На даний час прагнення до існування в публічному просторі рівно мірою є характерним як спільноти людей, так і для окремої людської особистості. Людина як істота тілесно-духовна потребує не лише духовного сприйняття світу, проте й вивірення цього сприйняття шляхом порівняння зі сприйняттям інших людей. Публічний простір як система охоплює всі рівні людських потреб, зумовлюючи той чи інший тип соціальної поведінки. Переважно це відбувається за допомогою символіки, що відтворюється та передається в публічному просторі, наділеному певною архітектурою.

Як справедливо зауважив П. Вайль: «зв'язок людини з місцем проживання є загадкою, проте очевидною. Або так: безперечна, проте таємнича. Керує загадкою древній *genius loci*, геній міста, який пов'язує інтелектуальні, духовні, емоційні явища з їх матеріальним середовищем. Для людини нового часу головні точки дотику та прояву культурних сил – це міста. Їх вигляд визначається також генієм місця, й уявлення про це є суто суб'єктивною справою. Суб'єктивність ця має багато прошарків: скажімо, Нью-Йорк Драйзера чи Нью-Йорк О. Генрі – це міста хоча і належать одній епосі, однак не лише є різними, проте для кожного – особливі. На цьому фоні показовим є приклад бібліотек, що розташовані в історичних будівлях, оскільки в сучасній культурній ситуації саме бібліотечні установи все частіше відіграють роль публічного простору. Такими є численні зарубіжні книгосховища в замках, палацах і навіть у храмах (наприклад, знаменита Австрійська національна бібліотека у палаці Хофбург, Міжнародна бібліотека для молоді в замку Блютенбург в Мюнхені (ФРН) і бібліотека в абатстві Санкт-Галлен в Швейцарії (рис.1.4).

У даному випадку поняття «бібліотека» не зводиться до поняття «книгосховище», а одночасно є і музеєм, культурним, і науково-освітнім центром, як, наприклад, Королівська національна бібліотека Данії. Остання – це свідчення взаємопроникнення музейного й бібліотечного просторів, так як, по-перше, вона розташована в комплексі історично реконструйованих

будівель, а по-друге, має в своєму складі і сучасну будівлю, побудовану та відкриту лише 15 вересня 1999 року.

Міжнародна бібліотека для молоді в замку
Блютенбург в Мюнхені (ФРН)

Австрійська національна бібліотека в
палаці Хофбург (Австрія)

Бібліотека в абатстві Санкт-Галлен (Швейцарія)

Рис. 1.4. Зарубіжні книгосховища в замках, палацах та храмах Західної Європи, 2023 р. [33; 45; 42]

Як відомо, першоосновою бібліотеки стала особиста колекція творів європейських авторів, зібрана данським королем Фредеріком III в будівлі, спеціально закладеній для цієї мети в 1648 році. Пізніше, в 1793 році, книгосховище набуло статусу публічної бібліотеки і потім неодноразово об'єднувалося з іншими великими бібліотеками, розташованими в Копенгагені: з бібліотекою Копенгагенського університету (1989 р.), з Данською медичною національною бібліотекою (2005 р.). З 2006 року установа офіційно носить назву Королівська Бібліотека Копенгагену (рис. 1.5) [17].

Стара будівля на острові Слотсхольмен, 1906 р.

Новое будівля «Чорний діамант», 1999 р.

Рис. 1.5. Модернізація Королівської Бібліотека Копенгагену (Данія), 2023 р.

Основними принципами створення відкритих просторів є відкритість, доступність і солідарність. Відкритість та доступність передбачають наявність рівних можливостей для різних груп населення щодо задоволення потреб реалізації представляючи інтерес соціальних практик на базі публічної бібліотеки. В цьому зв'язку необхідно створити умови по забезпеченню доступності для населення всього спектру інформаційних ресурсів і послуг бібліотеки. При цьому можливості бібліотек в різних країнах можуть різнитися. Так, у США це в тому числі й доступ до баз даних вакансій території, до електронного уряду. В публічних бібліотеках Австралії до 2020 р. вже надаються послуги в сфері охорони здоров'я, торгівлі та телекомунікацій.

Солідарність штовхає бібліотеки йти назустріч соціальним групам, які проживають на території. Проте при розробці групових заходів слід враховувати, що представники однієї й тієї ж групи (наприклад, фрілансери, громадянські активісти, мігранти) можуть мати різноспрямовані інтереси та відчувати потребу в реалізації різних соціальних практик. Солідарність вимагає брати до уваги інтереси як груп, так і окремих індивідів, що

знаходить відображення в наявності програм масових, групових та індивідуальних заходів.

Створення відкритих просторів призвів до появи в публічних бібліотеках нових, раніше не використовуваних форматів. Так, деякі формати пов'язані з соціальними та професійними практиками, що мають місце на території та зумовлені історичними, природними, економічними особливостями. У відкритих просторах виділяються зони, в яких мешканці можуть займатися розписом по тканині, гравіюванням по каменю, металу, виготовленням моделей мостів, кораблів з дерева тощо. Частина населення зацікавлена в набутті студії звукозапису (студенти, фрілансери), інші хочуть побачити бібліотеках спеціальні програми для конструювання та моделювання одягу, головних уборів (так, у США популярні ковбойські капелюхи, капелюхи періоду громадянської війни Півночі та Півдня), торбинок. Очевидно, що надання населенню таких послуг вимагає великих фінансових інвестицій. Однак при наявності запиту з боку населення публічні бібліотеки набувають (частіше за все за рахунок спонсорів) спеціальне обладнання, встановлюють попередню черговість в листі очікування, в якому вказується, чи прийде той, хто записався один чи з сім'єю/ дітьми/ друзями. Бібліотекарі, які мають подібний досвід роботи, відзначають, що він викликає в них фрустрацію. Достатньо часто ті, хто записалися, не вміють працювати зі спеціальними програмами чи на спеціальному обладнанні. Не дивлячись на наявність інструкцій/плакатів/буклетів, в тому числі й з техніки безпеки, вони очікують на допомогу від бібліотекаря.

Висновки до розділу 1

Безумовно, що процеси децентралізації дав можливість створити в Україні спроможні громади. Тому логічно, що відбувається перерозподіл повноважень, коли за розвиток питань культури, традицій вже відповідають не якісь інші органи, а самі громади. На даний час суттєва частина

інфраструктури, що призначена для надання послуг у сфері культури, є у спільній власності територіальних громад, якою управляють районні ради. Із завершенням формування органів місцевої влади більшість цих об'єктів перейдуть у власність громад. Саме процеси децентралізації відкрили багато можливостей для розвитку малих міст, сіл та селищ. Варто зазначити, що ефективність розвитку громади залежить від компетентності керівництва новостворених ОТГ, які опинившись в постіндустріальному суспільстві мати чітке розуміння того, що компетентне управління культурними ресурсами та ефективне залучення людського потенціалу до процесів розбудови сталої громади дозволить суттєво підвищити додану вартість території, стати основою ціннісного та економічного фундаменту розвитку.

Саме культурні та креативні індустрії несуть стратегічний потенціал і сприяють розумному, сталому і комплексному зростанню регіонів і міст, тому використання креативних технологій капіталізує міста та території. Щодо контенту креативної культури, то він є важливою частиною економіки. На жаль, в нашій країні креативні індустрії розвиваються надто повільно. Україна не входить до рейтингу найбільш креативних країн (ТОП-25 країн в глобальному рейтингу креативності), не розуміючи того факту, що креативні технології є інструментом до успішного розвитку громади, в цілому держави. Сучасні бібліотеки є ресурсом розвитку культурного простору громади. У світі вже давно змінилося ставлення, що бібліотеки, займаючись наданням послуг – не просто використовують фонди конкретних установ. Змінилося бачення роботи, котре передбачає використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу й місцезнаходження як документа, так і користувача. Безумовно, українські бібліотекарі стикаються з проблемами, які відомі та невідомі їхнім колегам із Центральної Європи, США, Канади чи Китаю. Проте вони переконані, що на сьогодні бібліотека із простого книгосховища повинна перетворитися на потужний простір, що стане простором для навчання, натхнення, місцем для зустрічей, майданчиком для подій.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ

2.1. Світові тенденції розвитку бібліотек: оптимістичний та песимістичний сценарії

Сучасний технологічний уклад змінює звичний вигляд процесів, форми комунікацій, потреби користувачів та спосіб їхнього життя, сприяє розвитку віртуальних сервісів, дистанційних інформаційних, освітніх та інших послуг.

Під впливом науково-технічного прогресу видова структура, репертуар та можливості бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг також змінюються, задаються нові правила, умови та перспективи розвитку бібліотечної діяльності. Тенденції розвитку інформаційних ресурсів та технологій припускають, що бібліотеки мають не просто акумулювати ресурси та забезпечувати доступ до них, а переглядати існуючі підходи до форм та змісту інформаційно-бібліотечної та культурно-дозвільної роботи, а можливо, і цілі, місії та перспективи розвитку публічних/наукових бібліотек.

Яка ж еволюція бібліотек повинна відбутися в найближчі роки? Еволюція бібліотек у найближчі роки – як традиційних, так і онлайн – ймовірно, залежатиме від їхньої здатності задовольняти інформаційні потреби користувачів, спрощувати використання та надавати більш надійну інформацію. На сьогодні бібліотекам доводиться реагувати на поточні тенденції та передбачати майбутні потреби користувачів, розробляти інноваційні способи їхнього задоволення. Академічна бібліотека перебуває у перехідному стані, розвиваючись із «складу речей» у навчальне місце з використання ресурсів, а сучасні технології допомагають їй краще планувати роботу та адаптуватися до змін. Вживання академічних бібліотек на даний час ґрунтується на співпраці з іншими структурними підрозділами вузу, а

також на постановці та реалізації нових завдань, таких як консультування дослідників, обробка даних та розповсюдження відкритих даних, відкритий доступ, організація сховищ даних та багато іншого.

Серед елементів розвитку академічної бібліотеки можна виокремити наступні (рис. 2.1).

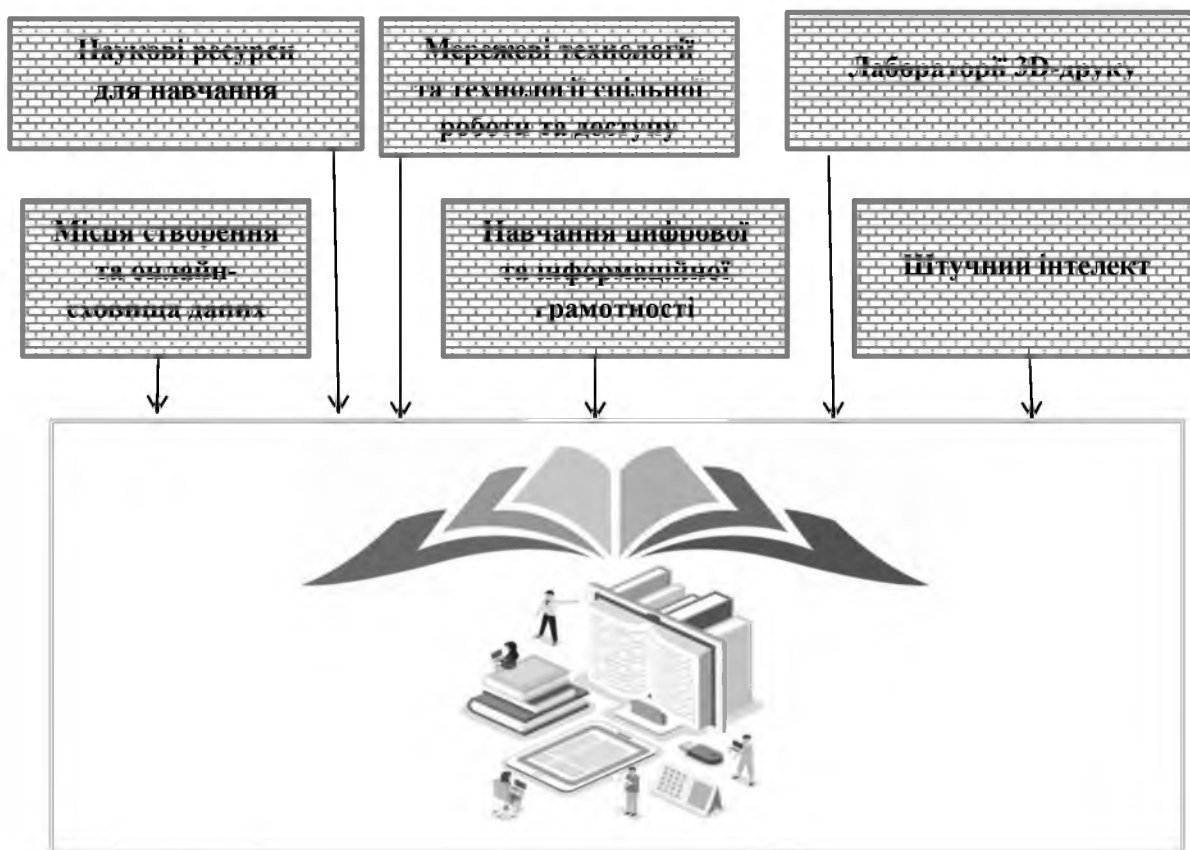

Рис. 2.1. Елементи розвитку академічної бібліотеки

Перехід від фізичних колекцій до цифрового контенту найбільш помітний в університетських бібліотеках, де значна частина бюджету витрачається на цифрові формати. Завданням номер один для бібліотек є керування колекціями електронних ресурсів та забезпечення ефективного доступу користувачів до цього контенту. Ліцензійний електронний контент в даний час є основною статтею видатків бюджету для більшості академічних бібліотек, а електронні книги – найшвидше зростаюча частина бюджетів публічних бібліотек. Дедалі більше уваги у бібліотеках приділяється виробництву локального електронного контенту. Локальні цифрові колекції та архіви координуються з великомасштабними цифровими архівами, такими

як HathiTrust, Digital Public Library of America, Google Books и Google Scholar.

Університети все частіше організовують доступ і зберігають великі масиви цифрових документів – зображення, текст та дані; яким потрібні інтегровані програми управління та збереження даних. Контент-аналіз публікацій показує, що роль академічної бібліотеки в агрегуванні ресурсів та обслуговуванні ними зростає так само, як і значення публічної бібліотеки у забезпеченні рівного доступу до місцевих та національних державних сховищ інформації. Ще один напрямок, реалізований поряд бібліотек світу, пов'язаний з архівуванням веб-ресурсів. Результати дослідження 2017 р. [56]. показують, що спостерігається значне зростання ініціатив організацій, які беруть участь у проєктах зі створення веб-архівів. Водночас наголошується, що обсяг архівованих даних порівняно з обсягом даних, які публікуються в Інтернеті, невеликий.

Серед успішних проєктів відомих бібліотек ми виділили наступні веб-архіви (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Веб-архіви успішних проєктів відомих бібліотек, 2023 р.

Назва бібліотеки	URL-адреса	Доступ до даних
1. Національна бібліотека Німеччини	http://www.dnb.de/EN/Netzpublikationen/Webarchiv/webarchiv_node.html	Доступ до заархівованих ресурсів є можливим через пошук на сайті, а повні тексти доступні в будівлі бібліотеки.
2. Національна бібліотека Великобританії	https://www.webarchive.org.uk/ukwa/	Архів містить сайти, що відображають різноманітні аспекти життя на всій території Великобританії за назвою веб-сайту, повним текстом чи за URL - адресою, а також за тематикою, колекціями чи за алфавітом.
3. Бібліотека конгресу США	https://www.loc.gov/collections/?fa=original-format:archived+web+site	Архіви доступні в розділі «Цифрові колекції» та представлені як тематичні колекції («Афганістан», «Вибори в Індії в 2009 р.», «Веб-архів відділу рукописів» та ін.).

На даний час найбільші бібліотеки світу займаються веб-архівуванням, збирають, каталогізують, індексують та надають інформаційні ресурси. До них приєднуються невеликі публічні бібліотеки, а також університетські, зацікавлені у збереженні локальної культурної, наукової та історичної спадщини. Так, наприклад, у 2010 р. бібліотекою Конгресу США було заявлено проєкт зі збереження інформації, що публікується у Twitter. Проте цифровий архів залишається недоступним. Проблеми, що перешкоджають своєчасній реалізації архіву, поділяють на дві категорії : 1) проблеми, пов'язані з практикою, такі як організація твітів, способи надання ефективних засобів пошуку, способи їхнього фізичного зберігання; 2) проблеми, пов'язані з політикою, такі як створення механізмів контролю доступу до архіву, цензура та обмеження, а також більш загальні етичні міркування про саме існування такого архіву (особливо це стосується конфіденційності та контролю користувачів).

На сьогодні цифрові технології, під тиском яких виявляються бібліотекарі, дозволяють їм грати нові ролі. В академічних бібліотеках вони стають партнерами дослідників. Наприклад, в Університеті Квінсленду (The University of Queensland) бібліотека орієнтується на підвищення інформаційної та цифрової грамотності. Стверджується, що в співробітників бібліотеки існує великий потенціал для розширення їх можливостей та використання як цифрові посередники й колаборатори, а це в свою чергу зробить значний внесок у результати досліджень та у різні напрями академічного життя. Зокрема в одному із блогів Лондонської школи економіки та політичних наук (London School of Economics and Political Science, LSE) команда викладачів висловила думку про те, що існує явний розрив у сприйнятті та очікуваннях між академічними бібліотекарями та користувачами [53]. Автори представляють бібліотекаря, озброєного цифровими інструментами, котрі дозволяють автоматизувати процеси підготовки оглядів літератури, наприклад, шляхом аналітико-синтетичної

переробки ідей з тисяч статей, а потім на основі застосування мережевого аналізу візуалізувати тенденції та нові напрямки досліджень. У цьому аспекті можна вказати ще наважливість бібліометричних та наукометричних напрямів у діяльності бібліотек. Зауважимо, для того щоб йти в ногу з часом, бібліотекарі мають надавати дослідницькі дані, надавати послуги, отримувати нові навички в області аналізу даних та візуалізації, інтелектуального аналізу контенту та ін. Бібліотеки активно розвивають напрями, пов'язані з підвищенням інформаційної писемності своїх користувачів.

Аналізуючи існуючі матеріали з інформаційної грамотності, помітно, що тематика веб-семінарів включає: I. Пошук та використання наукового контенту. II. Вибір видання та відправлення статті. III. Процес експертної оцінки. IV. Моделі публікацій відкритого доступу. V. Авторські права та інституційні репозиторії. VI. Просування публікації.

На даний час публічні та академічні бібліотеки активно розвивають освітні послуги, переосмислюють навчальні програми та способи надання інформації, що беруть участь у підтримці викладачів, створюють навчальні презентації та онлайн-курси. Зокрема результати дослідження (2015 р.) [52] показують, що публічні бібліотеки США стають на шлях надання освітніх ресурсів та послуг в галузі цифрової грамотності:

- велика кількість (94%) відділень публічних бібліотек пропонують користувачам навчання технічним навичкам;
- майже всі публічні бібліотеки (95%) повідомили, що пропонують літнє читання, причому 40% вказують, що це програми базової грамотності, і 34% повідомляють, що вони працюють за програмою STEAM (Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics) – «Наука, технологія, інженерія, мистецтво, математика»);
- майже 75% публічних бібліотек пропонують програми, які допомагають людям подати заявку на роботу, навчаючи навичкам співбесіди

або заповнення онлайн-заявок на роботу;

- більшість публічних бібліотек (68%) допомагають окремим користувачам отримувати доступ до баз даних зайнятості населення та онлайн-ресурсів для бізнесу (58%);

- три чверті публічних бібліотек (76%) пропонують окремим особам допомогу у доступі, використанні та заповненні програм, послуг та форм електронного уряду;

- більше половини (59%) публічних бібліотек пропонують програми, покликані допомогти окремим особам встановити ресурси для медичного страхування, а 48% публічних бібліотек пропонують освітні програми на тему здоров'я (наприклад, здоровий спосіб життя, управління станом здоров'я);

- публічні бібліотеки підтримують малі підприємства та підприємців, 36% бібліотек надають робочі місця для фрилансерів і 48% пропонують програми з доступу до ресурсів та використання онлайн-інформаційних ресурсів, призначених для підтримки та розвитку малого бізнесу.

Проте бібліотеки стикаються з проблемою обслуговування в умовах нової економічної, що вони залишаються установами для бідного населення. Наприклад, в Англії в середньому лише третина населення відвідує публічну бібліотеку час від часу, а більш бідних регіонах публічною бібліотекою користується 50 % населення. Як правило, досить часто «випадають» саме представники працездатного віку, тобто матеріально більш благополучні (люди середнього віку, від 25 до 45 років, заглядають до бібліотеки значно рідше, приблизно 20 % від загальної чисельності читачів) [52]. Тому бібліотеки стають притулком для бідних – молоді, людей похилого віку, безробітних, малозабезпечених. Тому підвищується затребуваність таких напрямів бібліотечної діяльності, як інформаційна підтримка інвалідів, незаможних сімей, пенсіонерів; актуалізується питання усвідомлення місії бібліотек з надання правової підтримки громадянам, які мають матеріальні труднощі, і т. п. При цьому не можна не враховувати, що самі бібліотекарі в

абсолютній своїй більшості самі ж потрапляють до цієї ж категорії малозабезпечених, які мають ті ж проблеми бідності у всьому їх прояві – як психологічному, так і інтелектуальному.

У XXI столітті бібліотека стала – територією творчості та креативу, своєрідним трендом нового часу. Бібліотечний простір став простором, призначеним для залучення творчих людей, допомагає навчити користувачів мислити та досліджувати творчо. Це простір, де люди генерують ідеї та створюють нові речі з використанням певних технологій. Нох Г. у 2015 р. [54] всебічно вивчив приклади створення нескінченного творчого простору та виділив 12 елементів у його організації: соціальне спілкування (1), навчання (2), обмін творчими ресурсами (3), вивчення тем, цікавих користувачам, пошук роботи та допомога в бізнес-стартапах (5), пошук та навчання авторів (6), самостійна публікація (7), інкубація ідей (8), спільне створення чогось (9), використання нового обладнання (10), оповідання різних історій (англ. Storytelling) (11), експертне наставництво та консалтинг (12).

Оскільки в цьому просторі так багато різноманітних напрямків, там може реалізується безліч потенційних програм і заходів, що охоплюють широке коло тем. «Розумні будівлі» та «розумні бібліотеки», архітектура та дизайн «Розумна будівля». Термін «розумна будівля» використовується для опису різних технологій, що інтегруються в будівлі. Сучасні засоби дозволяють регулювати освітлення, обігрів та охолодження, щоб забезпечити максимальну комфортність, фізичну безпеку та надати докладні звіти про використання будівель у режимі реального часу.

Керівники можуть бачити поточну відвідуваність та планувати використання приміщень. Вони також можуть коригувати потоки трафіку в міру необхідності, щоб зменшити завантаженість та планувати відповідний штатний розпис. Системи управління «розумними будинками» дозволяють попередити персонал про такі проблеми, як лампочки, що перегоріли, витік у водопроводі, відкриті двері та люди в заборонених для відвідувань місцях.

В деяких «розумних будинках» є сонячні батареї та системи геотермального опалення, що дозволяють приводити власну енергію та тепло. Електроенергія, що генерується будівлею, може бути використана для живлення внутрішніх систем або повернення електричної мережі, що компенсує витрати. Такі технології, як «розумне скло» і автоматичні жалюзі, контролюють кількість сонячної енергії, що надходить до будівлі. У деяких будинках використовуються системи збору дощової води для реалізації в технічних цілях. Системи керування будинками вже застосовуються в бібліотеках. Прикладом може бути університетська бібліотека сера Дункана Райса в Абердіні, Великобританії (University of Aberdeen Library), що демонструють рис. 2.2.

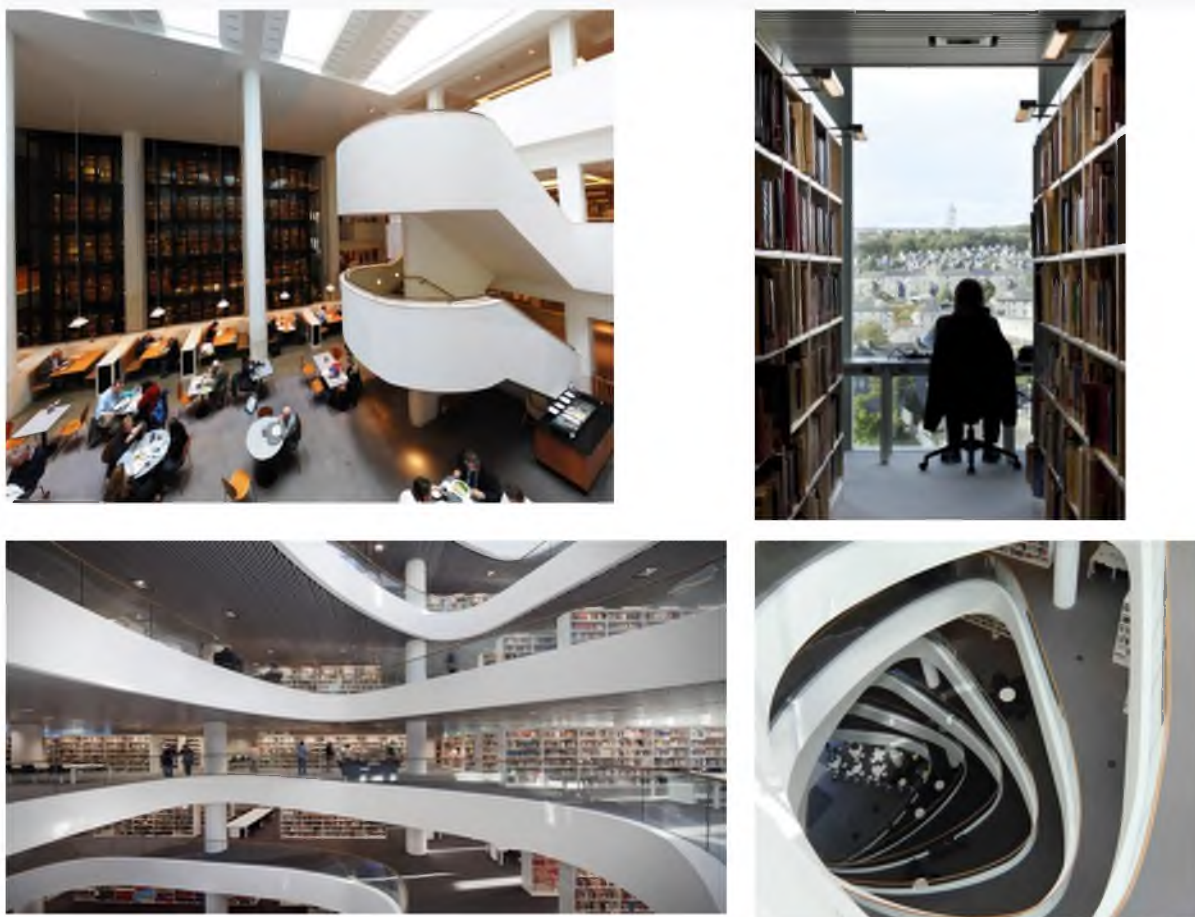

Рис. 2.2. Університетська бібліотека сера Дункана Райса в Абердіні, Великобританії (University of Aberdeen Library), 2023 р. [7]

Цифрові технології змінюють бібліотечний простір, у бібліотеках з'являється потреба у нових типах просторів, в яких користувачі можуть

отримати доступ до інформації в цифровому вигляді, наприклад, електронні читальні зали, обладнані місця для перегляду фільмів та для прослуховування аудіо книг (додаток А). В останні роки відкрилися надзвичайно цікаві з погляду архітектури та дизайну бібліотеки (рис. 2.3): новий корпус Національної бібліотеки Китаю (2008), Бібліотека Тяньцзінь Бінхай, Китай (Tianjin Binhai Library) (2017), Навчальний центр Rolex у Лозанні (2010), «Вулик у Вустері» («The Hive», Worcester) (2012) та ін.

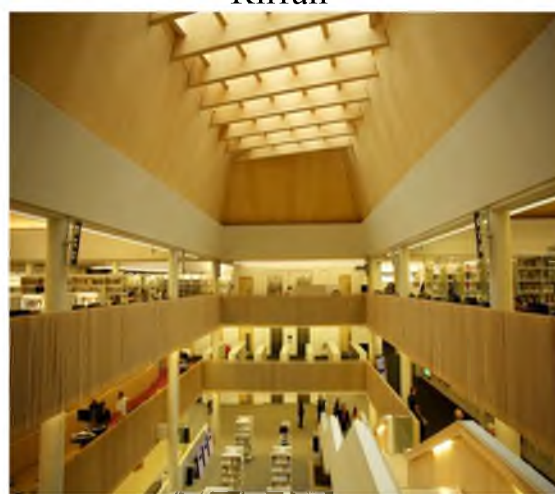
Національна бібліотека Китаю

Бібліотека Тяньцзінь Бінхай,
Китай

Навчальний центр Rolex у Лозанні

«Вулик у Вустері»

Рис. 2.3. Цікаві з погляду архітектури та дизайну бібліотеки, 2023 р.

[12; 29; 32; 4]

послуга, що пропонує речі для роботи – від швейних машин, музикальних інструментів та відеоігор до крафті́нгу, настільних ігор і технологічного обладнання. Запустили також і програми в американських бібліотеках включають дитячий садок, де дітям домотають отримати освітні навички, а батькам – інструкції дитячого психолога. Майбутнє публічних бібліотек бачиться через безліч новаторських послуг і повинно узгоджуватися з пріоритетами їх громади.

2.2. Бібліотечний простір в Україні: трансформація та організація в сучасному вимірі

На даний час комп'ютеризація в Україні зумовила появу нових послуг у межах бібліотеки, зокрема: пошук в електронному каталозі бібліотеки, надання доступу до баз даних та окремих інформаційних матеріалів в електронному форматі, надання доступу до ліцензованого програмного забезпечення для дослідницьких та навчальних цілей, курси комп'ютерної грамотності, надання доступу до мультимедійних продуктів тощо. За допомогою використання хмарних технологій в сучасних бібліотеках України використовуються такі моделі надання послуг (рис. 2.5). Як відомо, в Україні з 2014 року розпочалося реформування місцевого самоврядування та добровільне об'єднання територіальних громад. Органи самоврядування новоутворених та спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), розуміючи важливість цих процесів, беруть на себе відповідальність за збалансований економічний, соціальний і культурний розвиток своєї громади, в тому числі, забезпечення мешканців доступними освітніми та культурними послугами належного рівня. Без сумніву, суттєвий позитивний вплив на розвиток територіальної громади справляє також і публічна бібліотека, оскільки вона поєднує функції інформаційного, просвітницького, комунікаційного, творчого, культурного, дозвілєвого центру громади. У

бібліотеку мешканці громади звертаються за знаннями, набувають необхідних навичок у сучасному мінливому світі (сильні сторони та можливості бібліотек представлені в додатку).

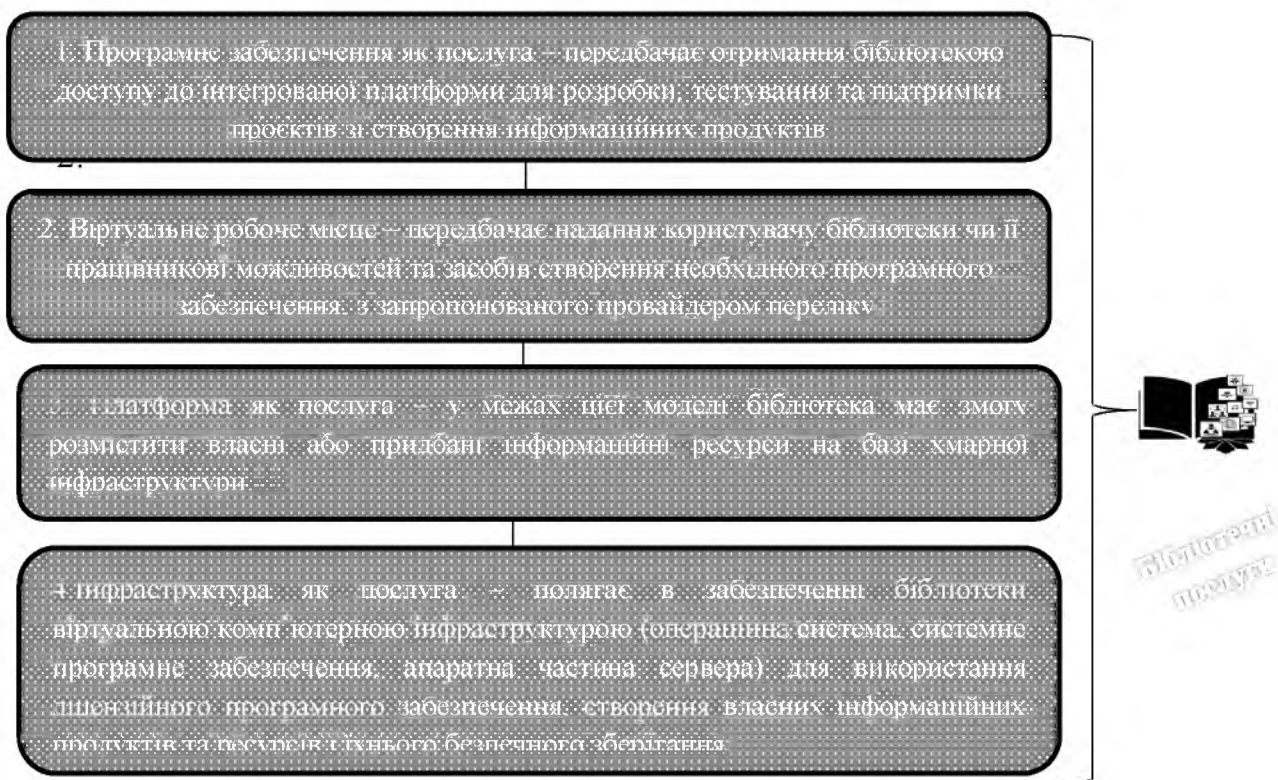

Рис. 2. 5. Моделі надання послуг, що використовуються в сучасних бібліотеках України, 2023 р.

Бібліотека забезпечує їм доступ до різних джерел достовірної інформації. Саме там вони можуть розкрити свої таланти, розвинути свою креативність, продемонструвати на загал результати своєї творчості. Бібліотека – це територія співтворення, залучення й порозуміння, осередок толерантності, поваги та підтримки одне одного. Бібліотека – це те місце, де народжуються ідеї, пишуться проєкти, проходять палкі дискусії й відзначаються успіхи. Помітно, що роль бібліотеки на сьогодні суттєво змінилася: були часи, коли бібліотека надавала користувачам те, що їм потрібно, на даний час у бібліотеці вони можуть знайти те, чого й не очікували. Раніше існував план щодо будівництва бібліотечних приміщень, на сьогодні – це концепція бібліотечного простору. Саме реформа місцевого самоврядування, проведена у 2007 році, дала

поштовх до напрацювання концепції бібліотечного простору, через що зменшилася кількість муніципалітетів (з 271 до 98). Ключове поняття реформи – «життєздатні установи», що позначилося й на бібліотечних закладах. У такій країні, як Данія, на державному рівні було оцінено роль публічних бібліотек у національній стратегії глобалізації, що орієнтована на суспільний добробут і прогрес, цифровізацію й поширення інноваційних ініціатив [46]. Саме дослідниками Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук Dorte Skot-Hansen, Casper Hvenegaard Rasmussen та Henrik Jochumsen (Копенгаген, Данія) у 2010 році й була запропонована концепція відкритої та резонуючої бібліотеки, котра має чотири простори, зокрема включає: Натхнення / Досвід, Розширення прав і можливостей, Залучення, Інновації. (рис. 2.5).

Рис. 2.5 Чотири простори Полтавської обласної і юнацтва імені Олеся Гончара, 2023 р.

З тих пір завдяки моделі було означено місце бібліотеки в локальному громадському інтегрованому просторі знань, культури та послуг. Після виходу урядового звіту «Публічні бібліотеки у суспільстві знань», де було представлено цю модель вперше, бібліотеки отримали мав дієвий вплив на рішення муніципалітетів щодо трансформації підпорядкованих їм бібліотек. Змінялася і роль на сьогодні бібліотеки, це є забезпечення ІКТ-посередництва між документом та користувачем. Змінилися й запити сучасних користувачів (читачів): їх не цікавлять наявність у фондах бібліотеки того чи іншого документу, а значно важливішою є швидкість і зручність в отриманні інформації, а чи буде це зроблено через традиційну книгу в фондї, або через онлайнову повнотекстову базу даних, або через оперативну електронну доставку документа, чи через доступ до «вільного» Інтернету – не є істотним. Завдяки масовій цифровізації у бібліотеках створені електронні каталоги; оцифрування частини фонду; з'явилися власні різноманітні бази даних, електронні бібліотеки, зведені каталоги, корпоративні бібліотечні мережі; з'явилися також і інтернет-навігації за бібліографічними й повнотекстовими ресурсами; виникли віртуальні дослідницькі сервіси для користувачів тощо. Ключовим у моделі чотирьох просторів все ж таки є «Простір навчання», оскільки нові знання та вміння, які клієнти (користувачі) бібліотеки можуть тут отримати, застосовуються ними і в їхній діяльності поза межами бібліотеки, та в їхніх активностях в інших бібліотечних просторах – «Просторі натхнення», «Просторі зустрічей» та «Просторі подій». Базовими елементами функціонування «Простору навчання» в сучасних бібліотеках є наступні: (рис. 2.6).

Працівники бібліотек спрямовують свою роботу з комплектування бібліотеки на залучення нових видань. Як правило бібліотека має обмеження для розміщення фондів у приміщеннях, тому з фонду літературу вилучають, яка застаріла, чи не користується попитом. Керуючись Постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. № 1271 «Про затвердження переліку

платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури» [35].

З фондів бібліотек дозволяється продавати документи, що списуються та підлягають утилізації, фізичним та юридичним особам.

Елементи функціонування «Простору навчання» в сучасних бібліотеках

Рис. 2.6. Базові елементи функціонування «Простору навчання» в сучасних бібліотеках, 2023 р.

На даний час, коли в Україні є ситуація війни з Російською Федерацією, в бібліотеках ретельно слідкують за тим, щоб до фонду не потрапила література зі списків, заборонених до ввезення в Україну, та постійно звіряються з Переліком книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Маємо ситуацію, коли бібліотеки залучають до своїх фондів зовнішні віддалені електронні ресурси (передплатні й ті, які вільно доступні в Інтернеті), систематизують та організовують до них доступ користувачам через свої інтернет-ресурси (веб-сайти, блоги тощо). Зокрема, так робить Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, а також або Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека. Коли ж таких

ресурсів існує багато, то на веб-сторінці їх, як правило, подають в алфавітному порядку, створюючи так званий перелік А-Я (це роблять іноземні бібліотеки та деякі українські).

Щодо віртуального середовища, то основною умовою для створення комфортного для повсюдного навчання у бібліотеках України дотримуються таких вимог: забезпечення комп'ютерної мережі з підключенням до інтернету; наявність офісного та спеціального програмного забезпечення; відповідної техніки (комп'ютерної, офісної, копіювальної, спеціальної для надання певних послуг); наявність ІТ-фахівця. З-поміж базових складових віртуального середовища вітчизняних бібліотек можна виокремити: веб-сайти бібліотек; блоги, сторінки та групи в соціальних мережах (Facebook, Instagram, Telegram та ін.); електронні каталоги; цифрові бібліотеки; система пошуку. Так, більшість бібліотек України на своїх веб-сайтах організовують доступ до колекції інформаційних ресурсів через електронний каталог, цифрову бібліотеку, зовнішні електронні ресурси. Розвиваються також і он-лайн сервіси: віртуальна довідка, онлайн форми замовлення електронного доставляння документів (ЕДД), міжбібліотечного абонементу, бронювання приміщень та зон для проведення навчальних заходів, групової та індивідуальної роботи тощо (Додаток Б).

Українські бібліотечні працівники ведуть загальні чи спеціальні (присвячені певним темам чи спрямовані на конкретну аудиторію) блоги, сторінки та групи в соціальних мережах, наприклад у Facebook, Instagram, Telegram, на сервісі YouTube тощо. Через ці ресурси вони поширюють корисну інформацію, котра може використовуватися бібліотекарями для проведення освітніх заходів та користувачами для організації самостійного навчання. Так, співробітники Тернопільської обласної бібліотеки для молоді ведуть блог «Молодіжний лайфхак».

Щодо цифрової бібліотеки, то вітчизняні бібліотеки використовують і комерційне програмне забезпечення, таке, як: DLibra, і відкритого коду, насамперед наприклад, Omeka, <https://omeka.org>), що підтримує міжнародні

стандарти створення цифрових бібліотек та обміну даними. Наприклад, Цифрова бібліотека «Київ» – це приклад цифрової бібліотеки, що створена на Openka. Стосовно системи пошуку, тобто спеціального програмного забезпечення, що надає єдиний пошуковий вебінтерфейс для всіх ресурсів бібліотеки України – як локальних, так і віддалених. Подібний веб-інтерфейс відповідає сучасним тенденціям ІТ, вимогам та очікуванням користувачів бібліотеки щодо простоти, ефективності та швидкості отримання релевантних результатів. Щодо системи пошуку, то вона може бути як частиною загальної АБІС, так і спеціальним програмним продуктом – надбудовою над електронним каталогом, цифровою бібліотекою, зовнішніми віддаленими електронними ресурсами, і забезпечувати одночасний пошук у всіх цих ресурсах.

Один із аспектів місії українських є: надати користувачам можливості відчувати щось нове чи отримати цінний досвід через творчість та історії з літератури, кіно, музики, ігор тощо. Сучасна бібліотека – це надихаючий простір, що не лише дивує, мотивує та стимулює уяву, проте й створює контекст, у який вбудовуються нові знання і враження, й налагоджує зв'язки між різними джерелами інформації.

Українські бібліотеки, щоб організувати це простір, потужно використовують все:

- архітектуру бібліотеки, фасад (бібліотека Снігурівської об'єднаної територіальної громади Миколаївської області розмалювала фасад бібліотеки та лавку перед бібліотекою у вигляді книг);

- Дизайн інтер'єру бібліотеки, що складається декількох зон із різними функціями: в «Оазисі» відвідувачі заглиблюються в читання художньої літератури, в «Пульсі» виставляють найактуальніші матеріали, а на «Сцені» проводять кінопокази, музичні й театральні заходи; «Майстерня» – це місце для заохочення до активної творчості, а «Лабораторія» – до освоєння інформаційних технологій (додаток В). Наприклад, у бібліотеці-філії для юнацтва №8 Олександрійської МЦБС

Кіровоградської області скористалися ідеєю розміщення в інтер'єрі бібліотеки QR-кодів, які будуть вести користувачів до цікавих публікацій. При бібліотеці діє також і квест-кімната «Таємниця фараона», що стала популярним місцем активного відпочинку олександрійців.

На даний час в Україні вільні стіни бібліотек часто розмальовують муралами або оформляють цікавим декором, створюють тематичну фотозону. Бібліотечна інсталяція як ідея часто використовується для творчого оформлення простору бібліотек (додаток Д). Крім того, формуючи бібліотечний фонд, бібліотекарі намагаються купувати різноманітні альбоми, арт-книги, які можуть надихати користувачів. У бібліотеках можна знайти книги про різні творчі професії, біографії та альбоми відомих митців тощо (саме такі видання зможуть допомагати тим, хто ще не зрозумів – як саме втілювати власну креативність у конкретні справи). Крім того, що у бібліотечному фонді можна знайти книги про творчість, які часто презентуються на книжкових виставках (додаток..). Проте вітчизняним бібліотекарям бракує вмінь творчо їх презентувати, а головне – цікаво оформлювати книжкові виставки. Відчувається, що більшість з них керується рекомендаціями, написаними ще за радянських часів, хоча є винятки. Наприклад, книжкова виставка-інсталяція у Центральній міській бібліотеці ім. В. Г. Белінського у м. Харків (додаток Е).

Варто наголосити, що для пошуку натхнення, працівники бібліотек часто використовують перегляд кінофільмів, використання ігор, наприклад «Монополія», встановлюють у бібліотеці настільний теніс чи футбол. І наймолодші читачі є надзвичайно задоволеними, спеціальними кімнатами чи зонами Play-Station з джойстиками, шлемами та окулярами віртуальної реальності для групової гри та зручними кріслами. Серед активностей, послуг і сервісу простору натхнення можна також виокремити: організація мистецьких фотовиставок, творча сцена, клубів творчості, медіа студії, мейкерспейсу (makerspaces), хакерспейсу (hackerspaces, hackspaces), текшопу, виробничої лабораторії (fablabs), креативного простору (додаток..).

Щодо простору зустрічей, то саме бібліотеки стати комфортним середовищем для вільного і зручного перебування невеликих або значних за кількістю груп людей. Перетворення наших бібліотек у відкриті публічні простори на даний час абсолютно співпадає з ідеєю читачецентризму, баченням бібліотеки як центру розвитку громади, свідчить про пошук нових вражень, також відхід від традиційного консерватизму. На сьогодні бібліотеки стали місцем зустрічей, куди вільно у будь-який час може прийти будь хто, а прийшовши – користуватися приміщенням, обладнанням, сервісами, ресурсами.

На даний час практикуються такі моделі «просторів зустрічей» з їхнім умовним поділом на місця для громадських активностей (організованих зустрічей), місця для проведення вільного часу та відпочинку з друзями, місця для пасивної спільноти. Ці моделі «просторів зустрічей» мають своє призначення, функціональні особливості й вимагають специфічних ресурсів і обладнання. У кожній моделі передбачені зручності для людей старшого віку, з інвалідністю, батьків з дітьми.

Бібліотека для проведення різних організованих зустрічей, культурних заходів тощо традиційно використовували читальну залу, обмежуючи при цьому тих читачів, які у цей час виявляють бажання там перебувати. Тому цей підхід не був правильним у випадку, коли невеличка бібліотека має єдину читальну залу, але дуже часто це було єдиним способом, щоб провести організовану зустріч. Саме з цією метою бібліотеки напружували та дотримувалися правил використання читальної зали з передбаченням порядку та умов використання її як місця організованих зустрічей в окремі дні тижня (місяця) та годин під час робочого дня або поза графіком робочого часу бібліотеки за умови дотримання формальних вимог та отримання відповідних дозволів.

На сьогодні, як показала практика, для простору громадської активності краще за все підходять ізольовані кімнати (деякі бібліотеки мають залу для засідань (актову залу), що використовується для зібрань різного

роду, в т.ч. й конференцій, нарад або навчання. Є також практика використання окремих кабінетів, віталень чи класів, обладнання й меблів яких призначені для використання під час зустрічей та спільної групової роботи (Національна бібліотека України для дітей, Центральна районна бібліотека «Свічадо», бібліотека імені Павла Тичини – у м. Київ; Харківській державній науковій бібліотеці імені В.Г. Короленка; Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І.П. Котляревського). Проте, варто зауважити, що на разі перед громадами стоїть завдання зі створення просторів для громадських активностей, що заключається у виробленні нових підходів саме для тих бібліотек, що потребують додаткових площ. В умовах війни швидко побудувати нові приміщення неможливо, тому запроваджуються простори, що трансформується, що дозволяє змінювати функціональне призначення бібліотечного простору й перетворювати його на «простір зустрічей». Наприклад, у Черкасах на базі бібліотеки імені Лесі України планували відкрити сучасний національно-патріотичний хаб. Наразі триває лише перший етап. Другий етап передбачав розроблення нового зонування, створення актової зали. Тому за такого гнучкого підходу бібліотеки здійснили ревізії власних меблів і зосередили уваги на пріоритетах: книжкові шафи і стелажі, тумби, виставкові вітрини, інші меблі – на колесах, аби їх можна було швидко, легко і зручно рухати з одного місця в інше і звільняти площі; столи і стільці – легкі, щоб їх можна було кожного разу переносити в інші місця, розставляти в іншому порядку чи конфігурації, та, за потреби, зберігати у підсобних приміщеннях; книжкові полиці – на стінах та стелажі, виставлені упритул до стін, використовуються максимально, особливо у кімнатах з невеликими площами.

Так, у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олеся Гончара попри наявність актової зали та великих холів і вестибюлів, через велику кількість відвідувачів та інтенсивність роботи змушені використовувати галузеві читальні зали для облаштування «просторів зустрічей». Тому використання сучасних зручних меблів дозволило зробити

ці зустрічі комфортними для усіх учасників. На превеликий жаль, ця бібліотека 2 листопада 2023 року зазнала сильних руйнувань.

Хотілося б звернути увагу на досвід роботи Тростянецької публічної бібліотеки, яку назвали «Бібліотекою, що руйнує стереотипи» через практичну реалізацію моделей облаштування просторів. На сьогодні бібліотека стала незамінне місцем зустрічей для активістів і посадовців, представників малого бізнесу. Саме там вирішуються питання розвитку міста. У бібліотеці проводить свої зібрання Дитяча Дорадча Рада, створена при Тростянецькому міському голові, організовуються зустрічі «кава з мером», проходять планувальні практикуми тощо.

Окрім того, бібліотеки в Україні є місцем третім місцем, де люди можуть збиратися, відклавши в бік турботи та проблеми, необхідно попіклуватися про створення таких зручних просторів, де люди можуть розслабитися, зустрітися, поспілкуватися на рівних без огляду на посади, звання чи соціальний статус. З'являються в Україні. І бібліотечні кав'ярні. Так, у публічній бібліотеці Тростянецької ОТГ, про яку йшлося вище, є соціальне «кафе», де мешканці Тростянця проводять час із друзями за філіжанкою смачної, проте дешевої кави (горнятко чаю тут коштує 3 грн., а кави – 5 грн., це покращує доступність цього виду послуги абсолютно для всіх верств населення і формує привабливість бібліотечного середовища).

Трапляється також і практика використання куточків, тобто невеликих просторів в інтер'єрі бібліотеки, призначених для вільного використання невеликими групами людей, наприклад, від 2 до 7 осіб. Чи наприклад Лаунж-зона – місця для проведення вільного часу та релаксації, з комфортними меблями, відокремлене від основного простору та призначене для відпочинку чи спілкування, де для оформлення використовуються дивани і крісла, або шезлонги і гамаки. До прикладу в Сватівській районній бібліотеці оформили лаунж-зону – кімнату для відпочинку, де можна усамітнитися, щоб у комфортних умовах почитати книжку або пограти в

настільні ігри, а ще можна просто відпочити. Там є кулер, ваги, апарат для вимірювання тиску, а ще сучасна швацька машинка для тих, хто займається рукоділлям та виготовляє унікальні поробки. Часто нею користуються й самі співробітники бібліотеки, коли готуються до якихось заходів. Також діє й зона відпочинку для людей із вадами зору, для яких бібліотека придбала книги зі шрифтом Брайля та настільні ігри – шахи, шашки, доміно – з тактильними відмінностями.

Висновки до розділу 2

Аналіз стану організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади показав:

Світові тенденції розвитку бібліотек дозволив виокремити як оптимістичний та песимістичний сценарії. Так, соціокультурна діяльність сучасних бібліотек в цілому в світі увібрала в себе багаторічні духовні бібліотечні традиції. Безумовно, що виклики сучасного інформаційного суспільства вимагають від неї забезпечення обміну знаннями, виконання функцій центру соціальних комунікацій та культурно-освітнього простору.

Як бачимо, бібліотеки є основними інформаційними, освітніми, соціально-культурними центрами, що мають безліч можливостей та переваг, сприяють проведенню змістовного та цікавого дозвілля для підростаючого покоління. Сфера бібліотечних послуг є досить різноманітна та багатофункціональна. Однак незважаючи на всі позитивні сторони, виокремлюють ряд негативних чинників з якими стикаються більшість бібліотечних установ, під час проведення своєї діяльності. Так, безоплатність бібліотечного обслуговування що виступала в попередні десятиліття соціальним інструментом інформаційно-культурного вирівнювання різноманітних верств населення, на даний час в певному сенсі маркує користувачів загальнодоступних бібліотек як матеріально незабезпечених.

Так, ситуація в публічних бібліотеках багатьох країн вимагає визнати

той факт, що за нової економічної ситуації вони виступають установами для бідних, насамперед молодих людей, літніх людей, безробітних, малозабезпечених. Як наслідок – підвищується затребуваність таких напрямів бібліотечної діяльності, як інформаційна підтримка інвалідів, незаможних сімей, пенсіонерів; актуалізується питання усвідомлення місії бібліотек з надання правової підтримки громадянам, які мають матеріальні труднощі. Водночас самі бібліотекарі в абсолютній своїй більшості належать до категорії малозабезпечених, мають ті ж самі проблеми, що й бідні люди у всій багатоманітності прояв – психологічному та інтелектуальному.

В Україні на сьогодні бібліотечна система потребує змін. Це стосується не тільки користувачів бібліотек або громадян взагалі, проте також і бібліотек як інституцій. На даний час бібліотеки потребують нової моделі діяльності, котра враховує проблеми, що постають перед суспільством, і водночас висвітлює потенціал бібліотеки майбутнього.

У розділі здійснено аналіз моделі 4 просторів, що складається з чотирьох різних перекриваючих просторів. Загальна мета цих чотирьох просторів полягає в тому, щоб підтримати такі чотири цілі для публічної бібліотеки в майбутньому: досвід, участь, розширення можливостей, інновації. Безумовно, що в таких сферах, як «Управління та основні права», «Освіта», «Відпочинок та соціальна взаємодія» бібліотеки можуть мати особливий вплив. Ці сфери полі зору сучасних публічних бібліотек, саме там вони можуть відігравати ще більшу роль у майбутньому. Вони добре узгоджуються з цілями, направленими на модель «Чотири простори»: досвід, участь, розширення можливостей та інновації.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ

3.1. Використання зарубіжного досвіду організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади відповідно до реалій демографічної ситуації

Як зазначалося вище, у переважній більшості клієнтами співробітників бібліотек є переважно діти, люди літнього віку, що характерно як для нашої країни, так і інших країн. Водночас стрімке зростання як частки, так і абсолютної кількості людей похилого віку в складі населення країн світу визначає один із пріоритетних напрямів досліджень – проблему старіння населення. Згідно з шкалою демографічного старіння ООН, населення вважається старим, якщо частка людей віком 65 років і більше у всьому населенні перевищує 7% . У Звіті ООН «Світові демографічні перспективи: переглянуте в 2019 році» сказано, що «до 2050 року кожна шоста людина в світі буде старшою за 65 років (16 % населення), порівняно з кожною 11-ю в 2019 році (9 % населення). До 2050 року вік кожного четвертого жителя Європи та Північної Америки буде сягати 65 років і старше. В 2018 році вперше в історії чисельність людей віком 65 років і старше перевищила чисельність дітей віком до 5 років по всьому світові. Згідно прогнозам, чисельність людей віком 80 років і старше потроїться: із 143 мільйонів у 2019 році до 426 мільйонів у 2050 році» [60].

Бібліотеки багатьох зарубіжних країн, як і Україна, хоча меншою мірою, стикаються з необхідності. Перебудовувати свою роботу у відповідності зі стабільно мінливою в бік старіння населення демографічною ситуацією. Так, при аналізі роботи публічних бібліотек Німеччини

використовувався також особистий досвід знайомства з сервісами для людей похилого віку, отриманий під час відвідин цих бібліотек у 2017–2019 роках. Як ключове словосполучення для пошуку матеріалів на сайтах та в електронних бібліотеках нами використовувався термін «робота бібліотек з людьми похилого віку». Запити формувалися українською, англійською («Work of libraries with elderly people»), німецькою («Bibliotheksarbeit mit Senioren») та французькою («Travail des bibliothèques avec des personnes âgées») мовами. Великий обсяг зібраного матеріалу не дозволяє в рамках одного огляду описати весь закордонний досвід, тому ми обмежилися трьома країнами: Німеччиною, Канадою та Австралією. Матеріали з питання, що вивчається нами, найбільш повно представлені у відкритих бібліотечно-інформаційних ресурсах цих країн.

Перерахуємо інші важливі напрями роботи бібліотек Німеччини, Канади та Австралії з людьми похилого віку (додаток Ж). Так, на прикладі Німеччини можна виокремити такі основні напрямки роботи з літніми людьми: I. Освітні проекти в галузі використання сучасних онлайн-сервісів та ресурсів у сфері освіти та культури, комфортного домашнього та міського середовища, юридичних та фінансових питань, охорони здоров'я тощо. II. Розвиток інформаційної компетентності (або медіаграмотності). III. Організація гучних читань для людей похилого віку, у тому числі і в будинках для людей похилого віку.

У додатку 3 наведені деякі найцікавіші, на наш погляд, поради, викладені у вищезгаданому документі – посібнику з проведення гучних читань для людей похилого віку, у тому числі і в будинках для людей похилого віку: «Читання вголос, зустрічі, розмови. Креативний підхід до проведення часу з літніми людьми. Посібник для читців» («Vorlesen, Begegnungen, Gespräche. Zeit mit älteren Menschen kreativ gestalten. Ein Leitfaden für Vorleserinnen und Vorleser»).

Основна проблемою, що ускладнює повноцінну роботу німецьких бібліотек з людьми літнього віку є фінансова. Так, у звіті Німецької

бібліотечної асоціації за 2015 р. зазначалося, що майже половина бібліотек не може належним чином здійснювати таку роботу через недостатнє фінансування (Bericht, 2016). У звіті за 2020/2021 р.р. говорилося, що бюджети були або будуть значно урізані у зв'язку з пандемією коронавірусу; про це на сьогоднішній день заявили 81,5% німецьких бібліотек (Bericht, 2021). Стосовно людей похилого віку найбільша нестача фінансових коштів відчувається насамперед у такому найважливішому напрямі роботи, як створення безбар'єрного середовища, незважаючи на те, що доступність бібліотечних приміщень, а також усіх інформаційних джерел (як правило, без сторонньої допомоги) гарантується Законом «Про рівність людей з обмеженими можливостями» («Gesetz zur Gleichstellung behinderter Menschen»). Окрім того, не вистачає коштів на розвиток великомасштабних довгострокових цифрових проєктів для людей похилого віку, зокрема, проєктів з формування медіаграмотності, які найбільше страждають від нестачі технічних та кадрових ресурсів (Bericht, 2019, 2020).

Цікавим є досвід бібліотек Канади з роботи з людей похилого віку. Так, Канадська бібліотечна асоціація присуджує премію за службу людям похилого віку. Інший приклад – це досвід публічної бібліотеки (Bibliothèque publique du canton de Russell), що знаходиться у Канаді, між Оттавою та Монреалем, у невеликому селищі Рассел із населенням близько 17 тисяч жителів. Ця бібліотека має дві філії і пропонує широкий спектр послуг для літніх людей. Перевагою є сайт бібліотеки для старшого покоління, на якому створено спеціальний інформаційний розділ «Послуги для людей похилого віку» (Services aux personnes âgées), в якому розкриваються можливості бібліотеки, адаптовані для даної вікової категорії. На сайті бібліотеки є інструмент для читання сторінок вголос, а також функція перекладу, онлайн-каталог та онлайн-форма для реєстрації, представлена послуга міжбібліотечного абонементу, зазначено, що обидві філії доступні для людей в інвалідних візках, мають комп'ютери зі швидким доступом до інтернету та різним програмним забезпеченням. Для користування комп'ютером

читацький квиток не обов'язково мати. У бібліотеці є послуга «цифрового куратора». Можливе індивідуальне навчання цифрової грамотності на запит. Сайт містить також і онлайн-курси та навчальні посібники для літніх людей з навчання комп'ютерної грамотності, а також список спеціалізованих веб-сайтів, що включають державні послуги, сайти за інтересами (хобі, ігри, генеалогія, здоров'я та благополуччя, туризм та подорожі, фінанси та нерухомість та ін.). Команда бібліотеки працює над створенням служби оренди iPad для людей похилого віку людей. Ця послуга стала можливою завдяки гранту програми «Нові горизонти» («New Horizons»).

Послугою можуть скористатися читачі бібліотеки від 55 років та старше. Здається незвичайним те, що Публічна бібліотека кантону Рассела не пропонує своїм відвідувачам культурно-просвітницькі послуги, а обмежується лише бібліотечно-інформаційним обслуговуванням. Скоріше за все це пов'язано з тим, що з 14 березня 2020 р. та до 28 липня 2021 р. обидві філії Публічної бібліотеки були закриті для відвідування через обмежувальні заходи у зв'язку з пандемією COVID-19, працюючи у безконтактному режимі за попередніми заявками. Лише у філії Russell проводилася видача літератури. Для цього необхідно було зробити бронювання на сайті через онлайн-каталог, а потім забрати замовлення зі спеціального столу на автомобільній стоянці поруч з бібліотекою. Співробітники філії Embrun більшу частину часу працювали у віддаленому режимі, без доступу до бібліотеки, задовольняючи онлайн-запити читачів шляхом замовлення міжбібліотечного абонементу. Реклама онлайн-заходів на сайті була відсутня.

Щодо досвіду Австралії, то з наростаючою «віковою хвилею» стикаються і в Австралії, зокрема на території штату Новий Південний Уельс (New South Wales), в якому проживає понад 30% жителів країни. Через збільшення тривалості життя та збільшення числа вихідних на пенсію так званих бебі-бумерів очікується, що до 2031 р. в країні буде понад 1,8 мільйона осіб у віці 65 років і більше, і більше 1,5 мільйона людей віком від

50 до 64 років (Стратегія старіння штату Новий Південний Уельс). Цікаво, що визначення поняття «літня людина» в Австралії, в цілому, є близьким до загальносвітової тенденції – це люди 55+, проте «старшими віком» для корінного населення рекомендовано вважати 45+ (серед них вищий рівень народжуваності та нижчий рівень середньої тривалості життя). На державному рівні питання демографії та старіння населення відображено у Національній стратегії з проблем старіння Австралії («National Strategy for an Ageing Australia»). У Новому Південному Уельсі навіть існує офіційний орган, який займається питаннями старіння – Урядовий консультативний комітет зі старіння («Ministerial Advisory Committee on Ageing»).

Значне збільшення частки літніх людей у місцевих спільнотах враховується як важливий фактор при плануванні розміщення бібліотек, проектуванні приміщень, забезпечення ресурсами, створення бібліотечних програм та послуг, розробки кадрової політики та розвитку стратегічного партнерства. Так, мережа публічних бібліотек Нового Південного Уельсу складається з 60 регіональних бібліотечних служб, що включають 174 філії та 37 столичних бібліотек Сіднею з 92 філіями. У Новому Південному Уельсі 363 пункти бібліотечного обслуговування, які відвідують 48% мешканців. Залучення мешканців до зони бібліотек досить висока. За статистикою, австралійці старше 65 років відвідують бібліотеки вп'ятеро частіше, ніж люди інших вікових груп.

Так само, як і в Україні, публічні бібліотеки Австралії для людей похилого віку є найдоступнішим і найчастіше відвідуваним громадським і культурним простором, що надає, крім традиційного бібліотечного обслуговування, безліч додаткових послуг, таких як Університет третього віку («University of the Third Age (U3A)»); міжнародний рух із залучення пенсіонерів до безперервного навчання; адаптивні технології обслуговування. Слід також звернути на наявність в Австралії програми «Tech Savvy Seniors» («Технічно підковані люди похилого віку»). Зауважимо, що під час розробки веб-сайтів бібліотеки використовують спеціальні

можливості та більше зручну навігацію для людей похилого віку.

Серед проблем, з якими стикаються бібліотеки Нового Південного Уельсу при роботі зі старшим поколінням: нестача кваліфікованого персоналу для роботи з мультимовною аудиторією; нестача аудіокниг та книг з великим шрифтом, особливо іноземними мовами (коефіцієнт книгообігу аудіо книг сягає 4,37%, а друкованих видань з великим шрифтом – 4,72%); очікуване збільшення попиту на надомні бібліотечні послуги (що передбачає розробку нових стійких моделей з обслуговування вдома).

Успішне соціальне партнерство бібліотек Нового Південного Уельсу з медичними організаціями послужило створенню різних бібліотечних програм з надання якісної медичної інформації, одна їх – «Книги за рецептом». Ця програма орієнтована на людей із психічними розладами, у ній взяли участь бібліотеки у Глостерширі та Уельсі. Фахівці в області психічного здоров'я відбирають книги, які можуть рекомендувати своїм пацієнтам із ментальними особливостями. Цей перелік книг, здатних вплинути на поліпшення стану читачів, схильних до тривоги, стресу, гніву, депресії пропонується у вигляді «рецепту».

Очевидно, що бібліотеки Австралії розглядають людей похилого віку як одну з ключових цільових аудиторій та переглядають принципи своєї роботи відповідно до нової демографічної ситуації.

Хотілося б звернути увагу на те, що в Україні не є поширеною практика залучення мешканців до управління бібліотеками, так як є закордоном. Наприклад, у США Американська асоціація піклувальників бібліотек діє з 1890 року, а Друзі бібліотек у Великій Британії можуть простежити своє походження ще від часів Єлизаветинської епохи. Натомість у Франції для підтримки Національної бібліотеки Франції була створена перша група в 1913 р. На нашу думку, в Україні можна застосувати дві форми участі громадян в управлінні бібліотеками: Бібліотечна рада та Групи друзів бібліотек.

БІБЛІОТЕЧНА РАДА

Виробляє стратегію розвитку бібліотеки, наймає директора бібліотеки

ГРУПИ ДРУЗІВ БІБЛІОТЕКИ

Працюють з благодійними ініціативами, шукають додаткові ресурси для розвитку бібліотек, захищають інтереси бібліотек та користувачів, відіграють роль «місточка» між громадою та бібліотеками

Складаються з добровольців, які працюють безоплатно на благо бібліотеки та громади

I

Рис. 3.1. Сутність діяльності Бібліотечної ради та Групи друзів бібліотеки, проєкт 2024 р.

Таким чином, зарубіжний досвід із багаторічними традиціями залучення мешканців до управління бібліотеками може також стати певним орієнтиром для розвитку українських бібліотек, що дасть можливість громаді активно впливати та брати відповідальність за розвиток бібліотек, що своєю чергою прискорить трансформацію бібліотек у сучасні центри розвитку громад.

3.2. Розвиток бібліохабів в Україні як сучасних бібліотечних просторів

Головною запорукою успішного розвитку культурного простору може стати впровадження нових стандартів надання освітніх, культурних, дозвіллевих послуг, цікаві креативні проєкти, доступність до інформаційних технологій та ерудовані працівники. Безумовно сучасне покоління

відвідувачів не погодиться відвідувати зимну, неопалювану, непривабливу бібліотеку із застарілим обладнанням. Сучасний користувач бібліотечних послуг потребує комфорту, оновленої ресурсної бази, нових послуг і прогресивних технологій. На нашу думку, нові стандарти – це оновлені простори, сучасні форми роботи, що є цікавими та корисними для членів громади. У другому розділ представленої роботи нами були виокремлені сильні сторони та можливості бібліотек України (див. додаток А). Беручи до уваги проблеми впровадження бібліотечної діяльності, нами накреслені шляхи їх вирішення (додаток К).

Все перелічне можна органічно поєднати у бібліохабі – новому форматі, що допомагає перетворити бібліотеку зі сховища книг, котрі видаються для читання на певний термін, в епіцентр культури та креативу, у відкритий простір для розвитку особистості і громади в цілому. При цьому бібліотека зберегіє свій стратегічний статус, водночас облаштовуючи місця для спілкування, дискусій, зустрічей, навчання, партисипації, дозвілля, ігор.

Щодо терміну «хаб», то він запозичений в Англії десь в середині ХІХ ст., а вже наприкінці ХХ ст. «хаб» як термін почав вживатися в комп'ютерних та економіко-управлінських галузях науки. Це поняття передбачає велику концентрацію ресурсів, розвинену інфраструктуру та розподільчу здатність. Наданий час цей термін широко використовується, коли необхідно визначити центр подій, уваги, діяльності. Увірвавшись в соціальне, економічне, культурне та громадське життя, вони дали поштовх до змін. Наразі складно концептуалізувати це поняття, так як сформувалося багато форматів хабів залежно від спрямування, структури, послуг та локації (таблиця 3.2) [19; 38].

На даний час поширеними є різні види хабів у сфері культури: креативні хаби, бібліохаби, молодіжні та цифрові хаби. Саме подібні хаби дають поштовх до розвитку креативної економіки. Creative Hubs – це організації, що використовують свою площу та інфраструктуру для нетворкінгу, організаційного та бізнес-розвитку в сфері культури и

креативних індустрій.

Таблиця 3.1

**Різноманітні формати хабів, представлених в різних регіонах
України, 2023 р.**

Назва хабу	Область, місто, де працює(ють) хаб (би)	Послуги, що надає хаб
Освітній хаб IdeaHub	м. Київ	Цей заклад надає своїм відвідувачам всі звичні послуги вільного простору, зону коворкінгу, а також пропонує різні навчальні програми з SEO, інтернет-маркетингу, основ HTML та CSS від провідних фахівців цих сфер.
Хаб соціального спрямування для вимушених переселенців – «Будинок вільних людей».	м. Київ	Тут зібрані представники багатьох волонтерських організацій і ті, кому потрібна допомога різного роду, відтепер можуть проконсультуватись та знайти її.
Мережа організацій-хабів «Територія успіху»	У різних областях України	Мережа громадських організацій-хабів “першої хвилі”, створених за підтримки ПРООН. У 2018 році мережа хабів розширилась з 9 до 15 організацій. “Я була змушена переселитися зі сходу нашої держави.
Молодіжний центр «ХАБ 6/9»	М. Харків	Харківський міський центр підтримки молодіжних ініціатив «HUB 6/9» – спільний проект Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) Департаменту у справах сім’ї, молоді та спорту Харківської міської ради. Координує роботу хабу – громадська організація «Фонд «Професійний розвиток Харкова». Головна мета діяльності хабу – підтримка громадських ініціатив та молодіжних громадських організацій на ранніх стадіях розвитку.

Креативні хаби – це місця, офлайн або онлайн, що об’єднують творчих людей [20; 25]. Це центри зі значними технічними ресурсами, які дають змогу людям реалізовувати свої ідеї, надають простір та забезпечують умови для творчої роботи. Варто зауважити, що це також і спосіб організації роботи, в основі якого лежить динамічне поєднання різноманітних талантів, дисциплін та навичок для посилення інноваційного потенціалу певного проекту. На рис. 3.2. нами виокремлено функції культурних і креативних індустрій, а також сильні сторони культури та мистецтва, які потрібно враховувати при побудові нової концепції управління закладами культури,

бібліотеками тощо.

Культурні та креативні індустрії – це: 4.5% світового внутрішнього валового продукту з прогнозованим зростанням на 10% щорічно

Розвиваються швидше, ніж сфера виробництва та послуг

Культура та мистецтво: приносять суттєвий внесок в благоустрій як окремих людей, так і суспільства в цілому

Сприяють згуртованості суспільства

Сектор, що демонструє кращі темпи зростання та ефективні створення робочих місць в країнах Європейського Союзу

- Надають робочі місця 8,3 мільйонам громадян Європейського Союзу та мають сукупний дохід в розмірі 558 мільярдів євро

- Стимулюють участь громадян у громадському житті

Є складовою щастя

Покращують стан здоров'я

У 2014 р. ці сектори стали джерелом прибутку в 11 млн. євро за 1 годину у Великобританії

- Вибудовують довіру та діалог
- Визначають цінності

Третій за величиною роботодавець в ЄС

Надають в 2,5 рази більше місць, ніж автовиробники

Забезпечують наступність і передачу знань від покоління до покоління

- Забезпечує роботою більше молоді ніж будь-який інший сектор
- Підтримує стартапи, підприємництво та інновації

- Розповсюджують ідею культурної багатоманітності та толерантності

Стимулює інвестиції та туризм

Рис. 3.2. Виокремлені функції культурних і креативних індустрій, сильні сторони культури та мистецтва, проєкт 2024 р.

Молодіжні хаби є також прикладом публічних просторів нового типу, де можна в рамках однієї локації консолідувати всі зусилля для розвитку культурних та соціальних проєктів для територіальної громади, а цифрові хаби – це простори, де кожен відвідувач може безкоштовно отримати, наприклад доступ до платформи «Дія. Цифрова освіта», щоб пройти

навчання з цифрової грамотності та отримати необхідні консультації. Бібліохаби давно розповсюджені у США та Європі. Саме вони докорінно змінили бібліотечні системи цих країн. Там бібліотеки — це синергія знань, сучасних технологій, естетичного дизайну і комунікацій між людьми. По суті, це комфортні високотехнологічні громадські простори з функціями коворкінгу, які орієнтовані на особистість та змінюються під її потреби. Книгозбірні перетворюються в центри зосередження суспільного життя не тільки району, а й усього міста в цілому.

Більш детально зупинимося на прикладі використання креативного публічного простору, такого як бібліохаб. Наразі не можемо знайти значення такого терміну, як бібліохаб. Тому хтось бібліохабом називає відремонтовану та осучаснену бібліотеку в цілому, як наприклад: «Після ремонту бібліотека ім. П. Тичини в Києві перетворилася на сучасний бібліохаб», хтось бібліохабом вважає «окрему кімнату для спільної праці, проведення тренінгів, лекцій, майстер-класів для творчих, активних, креативних людей, які генерують ідеї для розвитку міста» (Т. Козицька), або – це структурний підрозділ бібліотеки («Молодіжний центр LesyaHub знаходиться в бібліотеці імені Лесі Українки»), чи місце, що «об'єднує розвиток і розваги». Водночас помітно, що відсутня і єдність в написанні цього терміну: «BIBLIONUB», «БібліоHUB», «Бібліохаб», «Бібліотека-хаб».

На нашу думку, бібліохаб – це сучасний багатофункціональний, вільний і доступний бібліотечний простір, призначений для спілкування, соціальних ініціатив, особистісного розвитку, навчання, творчості та активного дозвілля, що слугує підвищенню рівня освіченості та культури спільноти, соціальній взаємодії і згуртованості громади. ВУ бібліохабі члени громади можуть з інтересом до корисності провести час, попрацювати над розробкою спільних проєктів, обговорити актуальні для них теми, розвиватися та самовдосконалюватися [8].

Бібліохаб може перетворитися на своєрідний епіцентр соціокультурних подій, інформаційний центр, територію креативного

навчання, самовираження й комунікацій, спілкування та дозвілля, на майданчик громадянської активності членів громади. Хоча в Україні, економічна та соціальна ситуація в нашій країні зовсім не сприяє тому, щоб будувати суперсучасні бібліотеки – нам би з більш значущими соціальними об'єктами розібратися. Однак і в цьому напрямі є певні рухи, спрямовані переважно на реконструкцію та модернізацію існуючих бібліотек. Хоча є й широко відомі київські, львівські, запорізькі, луганські та інші бібліохаби. Прикладом вдалого рішення є відкриття громадського культурно-освітнього смарт-простору у селищі Козельщина на Полтавщині [16; 36; 39].

У ньому є: зали для лекцій, індивідуальних занять, роботи у групах, творча студія, зона відпочинку та дитяча територія, кухонний куточок. Хаб оснащений сучасною технікою (мультимедійне обладнання, ігрові консолі, 3D-принтер. У ньому проводяться курси, тренінги, лекції, майстер-класи, виставки, презентації книжок.

Мешканці громади мають можливість використовувати Простір для власних потреб: проводити зустрічі, організовувати заходи, а науково-педагогічні працівники можуть займатися репетиторством, проводити власні активності.

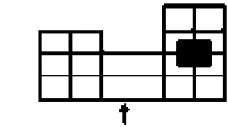
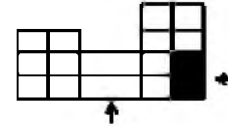
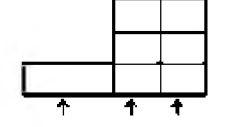
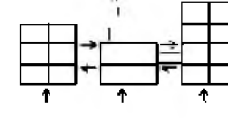
Щодо розташування креативних просторів (КП) чи хабів в міському середовищі, то можна використовувати чотири різновиди розташування: інтегровані, вбудовані, відокремлені, комплексні чи ансамблеві (табл. 3.2). Саме бібліохаби повинні докорінно змінити бібліотечну систему в Україні. Бібліохаби повинні дати синергія знань, сучасних технологій, естетичного дизайну та комунікацій між людьми.

По суті, це комфортні високотехнологічні громадські простори з функціями коворкінгу, що орієнтовані на особистість та змінюються під її потреби. Книгозбірні перетворюються в центри зосередження суспільного життя не тільки району, а й усього міста в цілому. Наприклад, можна побудувати комплекс будов, пов'язаних між собою елементів, де можна знайти конференц-зали, аудиторії, офіси, освітній центр на екологічну

тематику, заклади харчування, торговельні простори, готель і навіть соціальне житло.

Таблиця 3.2

Чотири різновиди розташування креативних просторів (хабів) та їх характеристика, проєкт 2024 р.

Тип	Вигляд	Характеристика
1. Інтегровані		Даний тип креативних просторів займає певні площі всередині вже існуючої суспільної структури, залежно від призначення та функціонального наповнення, що не має поділу або окремого входу. Інтегровані креативні простори, як правило, функціонально пов'язані із установою, в якій утворюється.
2. Вбудовані		Мають автономію від функціонального призначення будівлі, в якій вони розташовані, мають окремий вхід з вулиці або загальної комунікації (холи, сходові клітини). Простір може займати від кількох приміщень до цілих поверхів залежно від виду та наповнення. Подібні простори з'являються в будівлях, що здаються під оренду.
3. Відокремлені		Креативні простори, що займають окремі будівлі, на сьогоднішній день є найрідкіснішим видом розташування креативних просторів у міському середовищі. Як правило, окремі будинки займають спеціалізовані креативні простори для конкретної діяльності.
4. Комплексні чи ансамблеві		Квартальні КП формуються на базі комплексу будівель, і є розширеним форматом громадських просторів, що має повне наповнення за функціями і цілий спектр усіх різновидів креативних просторів. Квартальні креативні простори створюються шляхом симбіозу закритих і відкритих просторів, які часто формують цілий ансамбль. Найчастіше кварталними КП є колишні промислові території, що зупинили своє виробництво у зв'язку з переходом економіки розвинених країн до постіндустріального типу або житлові квартали історичного центру, що втратили свою функцію. Формування КП на базі подібних історичних територій дозволяють ревіталізувати деградує середовище, і ревалоризувати об'єкти архітектурної спадщини.

Або створити будівлю бібліотеки, що складалася б двох павільйонів, котрі представляють собою нову велику бібліотеку для місцевої громади і бібліотеку includes-технологій з приміщеннями професійної підготовки, громадськими кімнатами, вітальнею і кафе, з якого можна вийти в місцевий парк культури і відпочинку.

Створення бібліотечного хабу передбачає кілька етапів (рис. 3.3). На нашу думку, що необхідно кардинально оновити простір книгозбірні,

залучити дизайнерів, забезпечити доступ для маломобільних груп населення, опалення, достатнього освітлення, вентиляції, наявності санвузла, зручних меблів, і, за можливості, – міні кухні.

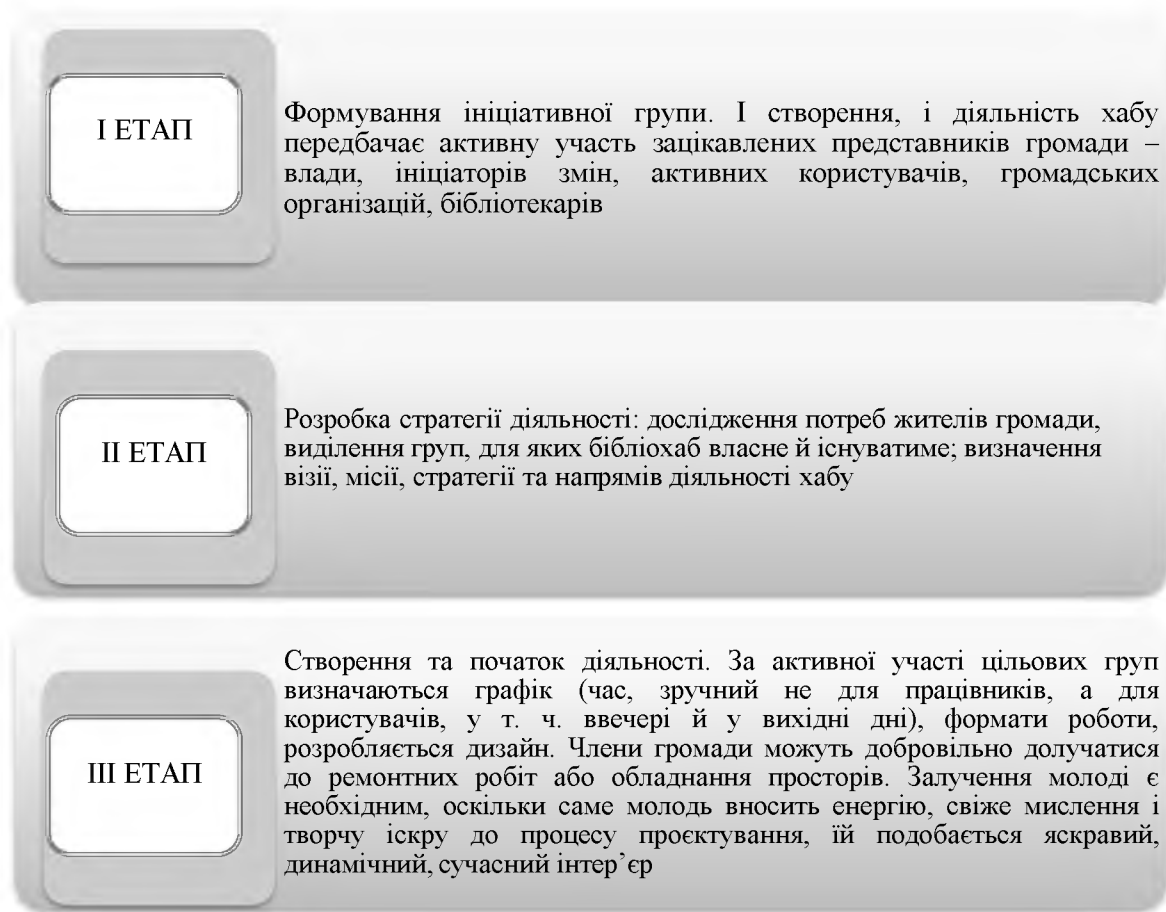

Рис. 3.3. Рекомендовані етапи створення бібліотечного хабу, проєкт 2024 р.

Варто зазначити, що інтер'єри бібліохабів можна знайти в мережі Інтернету – безліч світлин і варіантів. Не варто піддатися спокусі звільнити більше простору і встановити дуже високі стелажі, адже це створить незручності для користувачів, і бібліотекарів та ще це буде суперечити принципам мерчандайзингу, адже нижні і верхні полиці вважаються «холодними», або навіть «мертвими» зонами. Тому кращим варіантом є стелажі на коліщатах, які можна легко пересунути, трансформувавши простір. І вже зовсім неприйнятні такі стелажі у дитячих зонах. Взагалі рекомендуємо такі варіанти стелажів (рис. 3.4):

Двобічні металеві стелажі

Мобільний металевий стелаж на колесах

Однобічні комбіновані стелажі

Стелаж з вбудованим місцем для читача

Рис. 3.4. Рекомендовані варіанти стелажів, проєкт 2024 р.

При створенні бібліохабу слід дотримуватися протипожежних та санітарно-гігієнічних норм, користуватися екологічними та енергоефективними технологіями, забезпечуючи привабливі й комфортні умови для рівного доступу всіх користувачів, в тому числі з інвалідністю та особливими потребами. Щодо інклюзії, то рекомендуємо звернутися до посібника «Молодіжні простори в бібліотеках» [30]. Варто потурбуватися про наявність відповідного обладнання — проектору, мікрофонів, екрану, комп'ютерів, сканерів, принтерів, відеокамер, фотоапарату тощо). Бібліотека допомагає збільшувати соціальний капітал вразливим групам населення, таким як молодь, літні люди, інваліди, мігранти та етнічні меншини. Особливо доцільними в даному випадку є творчі лабораторії (мейкерспейси), які трансформують образ бібліотеки в останні кілька років. Слід подбати про наявність таких ігор, як «Світ громад», історичної настільної гри «100 років

боротьби», «Життєвий капітал», «Мафія», «Крокодил» та й звичайних настільних ігор. Хаб повинен стати вузлом, що об'єднує якісь складові, тому логічно продумати, які саме зони, простори він включатиме: зони навчання, комфорту, спілкування і відпочинку з додатковими послугами (бібліоняня, арт-брама, курси з вивчення англійської та української мов тощо). Якщо ж переслідується така ціль, як відкрити таланти, розвивати здібності та демонструвати результати роботи відвідувачів, тоді необхідно виокремити оригінальний мистецький простір з подіумом, місцем для презентацій, виставок, обговорень, майстер класів (додаток...). Необхідними є місця для ігор, демонстрування фільмів, обміну думками; щодо самовдосконалення – зона для роботи з групами (технічної творчості, розробки стартапів тощо) і місця для індивідуальних занять (додаток Л).

Складовою частиною бібліохабу повинен стати коворкінг-центр, у широкому сенсі – модель організації роботи людей, найчастіше фрилансерів, з різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі; у вузькому значенні – колективний офіс. Для коворкінгу характерною є гнучка організація робочого простору, а також прагнення до формування спільноти резидентів і внутрішньої культури. Щодо учасників, то вони залишаються незалежними й вільними, можуть спілкуватися, обмінюватися ідеями та допомагати один одному. Саме це відрізняє від роботи вдома [3; 11; 47]. З-поміж атрибутів сучасного коворкінгу слід назвати: вільний доступ до інтернету, комфортні місця для роботи, додаткове технічне оснащення, міні-кухня, а також зона комфортного читання. Відкриті стелажі з книгами, що кожен може вільно взяти і роздивлятися. Тут нема читальної зали, натомість по всій території – дивани, м'які крісла та затишні ніші в стінах. Можна скористатися окулярами, якщо хтось погано бачить чи забув вдома власні. Затишний куточок для усамітненого читання з додатковим освітленням і безліччю нових книг.

Висновки до розділу 3

На підставі вивчених нами матеріалів стає очевидним, що на різних континентах Землі бібліотеки стикаються з новим демографічним викликом – старінням населення і перебудовують свою роботу відповідно з парадигмою сучасного світу – «активним старінням». Методи роботи бібліотек із літніми людьми, незалежно від місця знаходження та статусу бібліотеки, спрямовані на реалізацію головною та єдиною для всіх цілі – створення умов для вільного (безбар'єрного) доступу до інформації, знань, культури, технологій, спілкування та, зрештою, на підвищення «індексу щастя» кожної окремої людини.

Варто звернути увагу на той факт, що в Україні не є поширеною практика залучення мешканців до управління бібліотеками, так як є закордоном. Тому ми пропонуємо скористатися цим зарубіжним досвідом, як здійснюється в США (Американська асоціація піклувальників) чи то у Великій Британії (Друзі бібліотек), у Франції. В Україні право на успішне функціонування мають дві форми участі громадян в управлінні бібліотеками: Бібліотечна рада та Групи друзів бібліотек.

Окрім того, у даному дослідженні було запропоновано для впровадження бібліохабів як сучасних бібліотечних просторів. На жаль, попри широке використання поняття «хаб», чіткого однозначного визначення його немає. На нашу думку, сучасний бібліохаб можемо охарактеризувати як осередок, де відбуваються спілкування і співпраця, де сконцентровані різноманітні ресурси, проходять навчання та тренінги, набувають досвід, акумулюються нові ідеї, реалізація яких вимагає об'єднання одnodумців та інтелектуальних напрацювань. Діяльність інноваційних бібліотечних осередків може здійснюватися як у реальному, так й у віртуальному просторі. За місцем розташування хаб може бути створеним: на базі реального приміщення; віртуальним, тобто знаходитися онлайн на спеціальних серверах; комбінованим – поєднувати ознаки реального та віртуального

хабів. У соціокультурній сфері під цим поняттям розуміють: центр діяльності, центр подій, майданчик зустрічей. Різноманітність таких осередків визначена їхньою структурою, набором послуг, спрямуванням діяльності та локацією. У світовій практиці бібліотечної сфери хаби затребувані та популярні. Вітчизняний досвід говорить, що поширення бібліохабів лише набирає обертів. Нами виокремлені етапи створення хабів, охарактеризовані різновиди розташування креативних просторів (хабів) та описані вимоги до зонування, облаштування

ВИСНОВКИ

Зміни у розвитку сучасного українського суспільства: у його політичному та економічному устрої, у системі державного управління, у реформуванні змісту освіти, модернізації (а точніше, постмодернізації) культури поставили бібліотеки в принципово нові зовнішні умови, змушуючи бібліотекарів задуматися про зміну та внутрішнього змісту бібліотечної діяльності. Залишаючись найдемократичнішим і самим затребуваним на сьогодні типом культурних організацій, сучасні бібліотеки враховують нові інформаційні потреби суспільства. З розвитком інформаційних технологій змінюється і діяльність бібліотек, які прагнуть стати суттєвою складовою нової інформаційної інфраструктури, осередком змін у житті громади.

Здійснивши глибокий аналіз теоретичного підґрунтя організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади, а також аналіз організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади через опис світових тенденцій розвитку бібліотек, розкриваючи оптимістичний та песимістичний сценарії; проаналізувати бібліотечний простір в Україні: трансформація та організація в сучасному вимірі, можна зробити такі висновки:

1. Креативні індустрії є одним із нових підходів інноваційного розвитку культури (бібліотека є важливим соціальним інститутом і явищем духовної культури в контексті історичного розвитку суспільства). Він має великі можливості і величезний потенціал для розвитку культурного кластера у сучасних умовах. Розуміння креативної (творчої) промисловості як соціального явища, ніж культурологічного, створює проблему її нерівномірного розвитку. На регіональному рівні творчі кластери можуть створювати конкурентоспроможність регіонів, як зараз це відбувається у низці європейських країн і точково в Україні. Натомість креативна економіка – галузь світової економіки, що набирає швидких обертів. Вона

динамічна в частині генерування доходів, створення робочих місць і розвитку експорту, оскільки менше прив'язана до матеріальних ресурсів.

2. Сучасні бібліотеки у зарубіжних країнах є не лише чудовими спорудами, наповненими книгами, а насамперед місцями для багатокультурних контактів, цифрової просвіти, творчості, збагачення уяви та нових відкриттів. В епоху сучасного розвитку суспільства, рівень бібліотечної справи в країнах світу зумовлений перш за все їх інформаційним потенціалом. Потреби людей та громад, які обслуговують бібліотеки за кордоном, суттєво змінилися, бібліотеки відповідно почали швидко реагувати на ці зміни. Так, сучасні публічні бібліотеки за кордоном стрімко розвиваються та надають послуги навігації в інформаційному просторі, у пошуку та отриманні необхідної інформації. Діяльність більшості бібліотек базується на застосуванні новітніх інформаційних та мультимедійних технологій, які дозволяють покращити ефективність обслуговування, забезпечити надання оперативного доступу користувачів до віддалених ресурсів інших бібліотек. Серед першочергових завдань, що постають перед бібліотеками в умовах інформаційного ринку, є впровадження інновацій, орієнтування їх діяльності на перспективу. Саме ці тенденції відображені в розроблених за останні роки стратегічно важливих документах міжнародних організацій, що визначатимуть подальший розвиток бібліотечних установ у всьому світі, в тому числі й Україні.

3. У світових тенденціях щодо розвитку бібліотек намітилися як позитивні, так і негативні. Безумовно, соціокультурна діяльність сучасних бібліотек в цілому в світі, котра увібрала духовні бібліотечні традиції, що склалися впродовж століть, зіткнулася з викликами сучасного інформаційного суспільства вимагають від неї забезпечення обміну знаннями, виконання функцій центру соціальних комунікацій та культурно-освітнього простору. Беручи до уваги позитивні сторони, водночас варто звернути увагу і на негативні чинники, безоплатність бібліотечного обслуговування що виступала в попередні десятиліття соціальним

інструментом інформаційно-культурного вирівнювання різноманітних верств населення, на даний час в певному сенсі маркує користувачів загальнодоступних бібліотек як матеріально незабезпечених.

4. На сьогодні світові бібліотеки, як і вітчизняні, перебудовують свою діяльність відповідно до вимог інформаційної доби. Прийшов час для змін традиційних бібліотечних технологій, форм обслуговування, принципів взаємодії бібліотек одна з одною. Сучасний бурхливий розвиток комп'ютерних і мережевих технологій дає можливість бібліотекам на якісно новому рівні задовольняти інформаційні потреби користувачів. У бібліотечній системі затребуваною є нова модель діяльності, що враховує проблеми, що постають перед суспільством, і водночас висвітлює потенціал бібліотеки майбутнього – це модель 4 просторів, що складається з чотирьох різних перекриваючих просторів.

Керуючись даними аналізу організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади, можна внести наступні пропозиції :

1. Скориставшись зарубіжним досвідом організації сучасної бібліотеки як ресурсу розвитку культурного простору громади відповідно до реалій демографічної ситуації (обмежилися такими країнами, як Німеччина, Канада та Австралія), ми зосередили увагу на тому факті, що до 2050 р. кожна шоста людина в світі буде старшою за 65 років (16 % населення), водночас до 2050 р. вік кожній четвертій людині, яка проживає в Європі чи Північній Америці виповниться 65 років або і більше. Тому логічно, що ця категорія населення є потенційними клієнтами (користувачами бібліотек).

– Щодо Німеччини, то робота публічних бібліотек пов'язана з освітніми проектами : щодо використання сучасних онлайн-сервісів та ресурсів у сфері освіти та культури, комфортного домашнього та міського середовища, юридичних та фінансових питань, охорони здоров'я тощо; розвитку інформаційної компетентності (або медіаграмотності); організації гучних читань для людей похилого віку, у тому числі і в будинках для людей похилого віку.

– Водночас в Австралії через те, що досить значною є частка літніх людей у місцевих спільнотах, це враховується як важливий фактор при плануванні розміщення бібліотек, проектуванні приміщень, забезпечення ресурсами, створення бібліотечних програм та послуг, розробки кадрової політики та розвитку стратегічного партнерства. Залучення мешканців до зони бібліотек досить висока. Літні австралійці старше 65 років відвідують бібліотеки вп'ятеро частіше, ніж люди інших вікових груп. До їх уваги такі послуги, як Університет третього віку; міжнародний рух із залучення пенсіонерів до безперервного навчання; адаптивні технології обслуговування.

– Серед проблем, з якими стикаються наші зарубіжні колеги: нестача кваліфікованого персоналу для роботи з мультимовною аудиторією; нестача аудіокниг та книг з великим шрифтом, особливо іноземними мовами, очікуване збільшення попиту на надомні бібліотечні послуги (що передбачає розробку нових стійких моделей з обслуговування вдома).

2. Зосередивши увагу на проблемі зростання потенціалу розвитку бібліохабів в Україні як сучасних бібліотечних просторів, ми звернули увагу на такі аспекти:

– звернути увагу на існування різноманітних форматів хабів, представлених в різних регіонах України, серед яких : креативні хаби, бібліохаби, молодіжні та цифрові хаби. Ці хаби хаби дають поштовх до розвитку креативної економіки;

– порівняння різних функціонуючих бібліохабів в Україні дозволило виокремити кращі практики, хоча вони лише починають починають своє існування (Центральна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва; «Бібліохаб під високим замком» у Львівській муніципальній бібліотеці, сучасного Smart Простір ревіталізованої Центральної бібліотеки Козельщинської селищної ради Полтавської області). При облаштуванні доцільно дотримуватися зонування – наявність чотирьох просторів: навчання, натхнення, творчості, подій. Зонування відбувається шляхом просторового

зонування приміщення. Необхідно використовувати інноваційні дизайнерські рішення, таким чином, щоб простір максимально звільнявся, встановити мобільні меблі, що дозволить оперативно змінювати один простір під інший, а також залишати максимально багато вільного місця для виставок та майстер-класів.

Існування бібліохабів повинно стати доказом того, що навіть слово «бібліотека» сьогодні має наповнитися новими сенсами. Бібліотека повинна стати простором, де розвиватиметься та збагачуватиметься знаннями людина, а це шлях до змін у громаді, а отже – загалом в країні.